

Maria Vicente Gil

PERSPECTIVA DE GÈNERE I DESENVOLUPAMENT RURAL

TREBALL DE FI DE MÀSTER

dirigit per la Professora Maria Pilar Romera Lorenzo

Màster en Innovació en la Intervenció Social i Educativa

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

Tarragona

2022

«Parlen les dones», de Montserrat Abelló

*Parlen les dones,
la seva poesia
tendra i forta.
Ben pocs s'aturen
a escoltar aquestes veus,
que, trasbalsades,
un nou llenguatge diuen
nascut al fons dels segles.*

Per a totes les dones de la meva vida.

ÍNDIX

1.	INTRODUCCIÓ.....	4
2.	ESTAT DE LA QÜESTIÓ	5
2.1	Antecedents de la perspectiva de gènere al món rural	5
2.1.1	Últimes dècades del S.XX	5
2.1.2	Del S.XX a l'actualitat.....	9
2.2	Context sociopolític i cultural actual.....	13
2.2.1	Dinàmiques rurals actuals a Catalunya	16
2.3	Marc legislatiu	18
2.3.1	La PAC (Política Agrària Comuna).....	19
2.3.2	Programes de desenvolupament rural.....	20
2.3.3	Dones, medi rural i participació en la creació de polítiques públiques	21
3.	OBJETIUS	23
4.	PLANTEJAMENT METODOLÒGIC	23
4.1	Hipòtesis.....	23
4.2	Subjectes d'estudi. Mostra.....	23
4.3	Variables i eixos d'investigació.....	24
4.4	Tècniques d'investigació, instruments i modalitat d'anàlisi de dades.....	24
4.5	Desenvolupament del treball de camp	25
4.6	Consideracions ètiques	26
5.	EXPOSICIÓ I ANÀLISI DE RESULTATS.....	27
5.1	Perspectiva de gènere i estudis rurals	27
5.2	Dinàmiques rurals i desigualtats de gènere	29
5.3	Perspectiva de gènere i polítiques públiques rurals	34
5.4	Participació de les dones en òrgans executius i creació de polítiques públiques.....	39
6.	CONCLUSIONS	44
6.1	Impacte social de la investigació	50
7.	BIBLIOGRAFIA Y WEBGRAFIA	51
8.	ANNEX	54
8.1	Model d'entrevista semi-estructurada	54
8.2	Model de qüestionari	55

1. INTRODUCCIÓ

Fa tres anys que vaig començar a treballar al Sindicat d'Unió de Pagesos de Catalunya, un espai en el qual em sento molt identificada ja que el meu pare és pagès i vaig viure tota la meua infància al món rural. Des de fa un any que dinamitzo el Sector Social de Dones d'Unió de Pagesos i duc a terme projectes vinculats a l'apoderament de dones al món rural i agrari.

Arrel de la meua experiència com a dona provinent del món rural i en conjunció amb els aprenentatges i resistències viscuts des que dinamitzo el Sector social de Dones d'Unió de Pagesos vaig creure oportú investigar sobre les desigualtats de gènere existents al món rural, ja que sempre havia estat un tema de conversació, de jornades, xerrades i de lluita des del Sector Social de dones del sindicat. Si més no, a mesura que vaig anar-me endinsant en buscar informació sobre la temàtica em vaig donar compte que, actualment, existeix un ampli marc teòric sobre les desigualtats de gènere, ja sigui al món rural o urbà. Així doncs vaig decidir en profunditzar més i intentar arribar al motor d'aquestes desigualtats i que es podia fer per començar a canviar-les. D'aquesta reflexió neix la proposta d'investigació d'aquest Treball de Final de Màster.

L'objectiu general de la investigació recau en *emmarcar la importància de la perspectiva de gènere en les polítiques públiques per al desenvolupament del món rural* ja que, després d'hores de recerca documental em vaig adonar de que les polítiques públiques i com aquestes s'enfoquen té molt a veure en la perpetuïtat de les desigualtats de gènere al món rural.

Així doncs, l'estudi elaborat té com a finalitat demostrar que s'ha de treballar de manera més conscient des dels diferents organismes per dotar de contingut el concepte de perspectiva de gènere en les polítiques públiques adreçades a fomentar el desenvolupament rural.

L'objecte d'estudi investigat ha estat, en primer lloc, la vinculació de la perspectiva de gènere al món rural al llarg de la història a nivell europeu, estatal i català, seguit de l'anàlisi de les polítiques públiques pel foment del desenvolupament rural que existeixen actualment a nivell europeu, nacional i autonòmic i, finalment, la generació de propostes per a la correcta inclusió de la perspectiva de gènere en les polítiques públiques rurals.

El procés d'investigació s'ha centrat en una àmplia recerca documental com a base teòrica de la investigació la qual ha estat certament difícil degut a l'escassetat de dades quantitatives sobre dones i món rural, seguit d'un treball de camp fonamentat amb qüestionaris a persones que resideixen en espais rurals i entrevistes a professionals teòriques de la perspectiva de gènere vinculada al món rural i de l'organització sindical. S'han analitzat i exposat els resultats extrets de la recerca i s'han generat les conclusions oportunes.

Abans de continuar, es destaquen tres conclusions principals de l'estudi: és imprescindible parlar de perspectiva feminista en les polítiques públiques rurals per implicar transformació, actualment les polítiques públiques pel desenvolupament rural tenen un biaix endocèntric en l'aplicació de la perspectiva de gènere i, finalment, és necessari desconstruir les estructures i sistema patriarcal actual per potenciar la participació de les dones en espais on es tinguin en compte com a subjectes polítics i així avançar cap al feminisme rural.

2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ

2.1 Antecedents de la perspectiva de gènere al món rural

Des de la perspectiva investigadora s'ha considerat, prèviament a iniciar el treball de camp de la investigació proposada, profunditzar en el passat i el present del concepte de perspectiva de gènere al món rural i com, amb el pas dels anys, ha anat canviant la interpretació del concepte, passant d'incorporar la dona en els estudis del món rural, fins a l'actualitat, on no només s'inclou la dona en els estudis, si no que es pretenen emmarcar les investigacions vinculades al món rural des de la perspectiva de gènere i, es fa palès que, sense aquesta perspectiva, no tenen sentit. Per poder desenvolupar l'estat de la qüestió, s'ha accedit a diferents fonts secundàries d'informació, si més no, com es mostra a continuació, s'ha treballat com a referent de recerca documental a Mireia Baylina, Doctora en Geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona i especialitzada en món rural i perspectiva de gènere, qui ha dut a terme estudis representatius sobre els conceptes mencionats a nivell nacional i internacional de manera continuada des de fa més de 20 anys.

2.1.1 Últimes dècades del S.XX

En aquest primer apartat s'analitza el passat de la figura de la dona des que es va incloure en les investigacions socials vinculades al món rural i sobretot, a la pagesia, ja que durant la segona meitat del s.XX, com veurem en els diversos articles i investigacions citats, l'agricultura i la ramaderia eren la principal font econòmica de les zones rurals i on la dona destacava per tenir-hi un paper a nivell de gestió, treball i manteniment de la família i el territori.

Mireia Baylina, en el seu estudi *De la invisibilitat de l'agricultura ecològica: dona i gènere als estudis rurals*, publicat l'any 2001, fa un repàs de la figura de la dona en diferents estudis vinculats al món rural des de mitjans de segle XX, i, des de la perspectiva investigadora, s'ha considerat imprescindible citar aquest estudi i treballar les diferents perspectives proposades per les autores i autors que han estat citats al mateix.

La introducció de la perspectiva de gènere és una realitat als estudis rurals a Catalunya i Espanya. (Baylina & Garcia, 2001). Les autores firmen que l'evolució del feminisme i l'aparició dels estudis feministes, van col·laborar en la introducció del concepte de gènere als estudis vinculats al món rural des de les últimes dècades del s.XX.

A nivell europeu, el *Journal of Rural Studies*, una de les revistes més representatives i de prestigi acadèmic pel que fa a estudis rurals de les últimes dècades del segle XX fins l'actualitat, advocava la necessitat d'introduir l'enfocament de gènere en un dels seus primers números, en l'article publicat per Little (1986) i anomenat *Perspectives feministes en la geografia rural: una introducció*. (Baylina & Garcia, 2001)

Segons Baylina & Garcia (2001) a Espanya i Catalunya, en comparació a altres països, van tardar en arribar els estudis del món rural des d'una perspectiva de gènere degut, possiblement, a l'androcentrisme i el menor desenvolupament a nivell de ciències socials que caracteritzaven els estudis a Espanya i Catalunya en la dècada dels 70 i 80.

Si més no, les autores destaquen algunes intrusions en la temàtica presentada durant els anys 70 de la mà de García Ferrando (1975; 1976; 1977) tesis les quals aborden la feminització de l'agricultura, el caràcter adaptatiu de la població femenina rural i el paper de la dona en l'explotació familiar agrària.

Com podem observar, les autores assenyalen que, a nivell internacional, durant els anys 80, ja es parlava de la necessitat d'incloure l'enfocament de gènere a les investigacions vinculades al món rural, si més no, destaquen que, a nivell nacional (Espanya) aquests van tardar força en arribar i que les primeres intrusions en la temàtica parlaven de "la dona en", però no des d'una perspectiva de gènere, és a dir, si que parlaven de la figura de la dona al món rural, explotacions agràries, estudis de les dones en aquests contextos, però no s'integrava la perspectiva de gènere en la seva totalitat.

Baylina & Garcia (2001) categoritzen la dècada dels 80 com l'era del "descobriment" de la invisibilitat del treball de la dona al món rural, i així ho exposa la *Revista de Estudios Agrosociales* en un article de Fernández de la Rota (1985) sobre el treball de la dona en diverses comarques espanyoles i promogut pel Ministerio de Cultura, en el que s'analitzen les circumstàncies laborals de les dones, que sovint assumeixen el pes principal en la ramaderia i l'agricultura perquè l'home treballa a l'exterior.

Baylina & Garcia (2001) apunten que, a partir de 1987, comencen a proliferar estudis que adopten un enfocament més de gènere a revistes com *Agricultura y Sociedad*, centrant-se en la problemàtica de les dones rurals amb estudis, enfrontades al dilema de quedar-se a la seva comunitat o anar-se'n. També exposen que, el 1988, és publica un monogràfic sobre la dona a l'agricultura a El Campo (1988) i ho consideren un fet destacable ja que, segons elles, El Campo és una revista d'alta divulgació que arriba a persones externes al món acadèmic.

Començar a introduir la figura de la dona als estudis rurals destapa realitats amagades i/o desconegudes fins al moment i les revistes de divulgació rural comencen a interessar-se per aquest fet. Floreixen temàtiques com la invisibilitat del treball femení al món rural, un tema que, avui en dia, encara és una demanda a nivell d'investigacions i col·lectius de dones que formen part del món rural. Multiplicitat de dones treballaven a les explotacions agrícoles o ramaderes familiars sense condició de treballadores, "ajudant" i "cuidant" a la família, sense una remuneració ni una visibilització de la seva tasca. També és important assenyalar que es comença a parlar de l'èxode femení del camp a la ciutat i del dilema de moltes dones formades de quedar-se al món rural i "repetir patrons" o bé marxar per cercar noves possibilitats de treball i/o formació desvinculades de la ruralitat. També és en aquest moment quan es comença a voler centrar investigacions amb els recorreguts de les dones agricultores i es descobreix que hi ha una escassetat de fonts estadístiques (Documents d'anàlisi geogràfica, 1989). És a dir, costa trobar informació quantitativa de les realitats femenines al món rural, agrari i ramader. Des de la perspectiva investigadora és considera que el fet de tenir una escassetat de dades per poder treballar sobre la dona al món rural provablement estigués vinculat a la invisibilitat de la figura de la dona en totes les seves facetes (familiar, participatiu, de treball i formatiu).

Vicente Mazariegos (citada per Baylina & Garcia, 2001) publica, el mateix any (1989) a *Agricultura y Sociedad*, l'assenyalament de la subordinació de la dona en el marc de les relacions familiars i de la comunitat rural, a la vegada que planteja una política renovada d'arrelament que consideri

la professionalització de la dona i la seva participació social i en consonància amb les reivindicacions de les organitzacions agràries femenines i segons Baylina & Garcia (2001), els estudis consecutius, publicats a partir dels anys 90, reflecteixen els profunds canvis econòmics i socials del món rural, centrats en el context de crisi de les explotacions familiars agràries i en l'inici de la ruptura generacional entre dones rurals.

Garcia Ramón (1990) publica a *Agricultura y Sociedad* un article de reflexió sobre l'anàlisi del treball agrari des d'una perspectiva de gènere i es constata que el paper que té la dona a l'agricultura és imprescindible per comprendre processos de reestructuració i per dissenyar polítiques agràries del futur immediat.

Els autors i autores citats en els anteriors paràgrafs resulten imprescindibles per comprendre el canvi que, a la dècada dels 90, va començar a trencar amb l'hegemonia rural concebuda fins al moment. Agafen força organitzacions agràries feministes a nivell internacional, es comença a parlar de la desigualtat que pateixen les dones centrada en entorns rurals i es fan propostes sobre la necessitat de plantejar-se accions i polítiques per potenciar l'arrelament rural de les dones, que, com s'ha explicat anteriorment, "fugen" a la ciutat per formar-se i viure altres realitats allunyades de la comunitat rural. Aquí entra la importància, com bé expressa García Ramón, d'enfocar les polítiques agràries del futur des de la perspectiva de gènere, tenint en compte la importància de la dona en l'agricultura i en els entorns rurals. Aquí comença a sorgir la necessitat de generar polítiques vinculades a la millora de les condicions rurals, l'accés als serveis assistencials, educatius, formatius i espais de participació, molt vinculats al rol de gènere tradicional entès com a femení centrat en les cures i assistència familiar per reactivar les zones rurals que estan en procés de despoblament.

Baylina & Garcia (2001) apunten que, diferents investigacions compreses durant el 1990 parlen sobre la participació de les dones en la reactivació de les zones rurals desfavorides i que, el paper assignat socialment a la dona i les relacions de gènere presents al medi rural es consideren claus en la localització industrial, constatant una estreta relació entre la industrialització difusa i la disponibilitat de mà d'obra femenina.

La industrialització de les zones rurals juga un paper clau en l'arrelament de la figura femenina al territori, si més no, com bé assenyalen les autores, aquesta localització de la indústria al món rural està estretament vinculada amb la feminització de la pobresa i les desigualtats que pateixen les dones als entorns rurals pel que fa a les relacions entre gèneres. La industrialització genera treball subrogat per moltes dones al llarg dels anys 90, emfatitzant així en la necessitat d'un canvi vinculat a la introducció de la perspectiva de gènere per començar a canviar realitats que desvaloritzen la figura de la dona.

També és al llarg dels anys 90 que, des de les diferents administracions autonòmiques i estatals, en el marc dels Plans d'Igualtat d'Oportunitats del moment, sorgeixen estudis vinculats a la situació professional de la dona en l'agricultura, la seva implicació en el treball, la participació, l'associacionisme, el canvi d'actitud davant a la titularitat de les explotacions i la seva projecció socioprofessional. (Baylina & Garcia, 2001). És important i rellevant que les administracions posin en relleu la necessitat de participar, de donar a conèixer la figura de la dona en les explotacions agràries i en la seva trajectòria professional. Com bé exposen Baylina i Garcia (2001) la investigació es preocupa per treure les dones de la invisibilitat i s'estudia

l'abandonament de les dones del medi rural i la progressiva desfamiliarització de l'activitat agrària. Cada vegada es constata més que les dones ocupen llocs de treball fora d'unes explotacions que van perdent el sentit tradicional com a unitat de producció econòmica i d'organització social.

És en aquest punt on comencen a sorgir estudis que no vinculen el món rural directament amb l'agrari. Fins al moment, s'ha analitzat el món rural des d'una perspectiva agrícola o ramadera en la seva totalitat, menys quan s'ha parlat de l'entrada de la industrialització a les zones rurals aprofitant la situació econòmicament precària dels entorns rurals i sobretot de les dones. Si més no, a finals dels anys 90 aquest fet comença a canviar, i és degut a l'inici de la desinvisibilització del treball de la dona al món rural, les iniciatives femenines a nivell de diversificació d'economies i el retorn de dones a la comunitat rural amb formació superior.

El 1995, El Campo publica el seu segon monogràfic sobre el tema i titulat *La mujer rural*, un avenç molt significatiu ja que ja no es vincula la dona només a l'agricultura, si no que es para de dones i món rural, a la vegada que entren en joc altres temàtiques com la relació entre el feminisme i l'ecologisme o la feminització de la pobresa i el món rural. (Baylina & Garcia, 2001)

Com s'observa, el tema de l'activitat laboral femenina és un dels més analitzats a la segona meitat dels 90. Baylina & Garcia (2001) exposen que el turisme rural es converteix en l'estàndard de les polítiques de diversificació econòmica al medi rural, i així ho corroboren les administracions locals, regionals i de la Unió Europea amb els ajuts que es concedeixen per la diversificació econòmica al món rural i la reactivació econòmica del medi rural des de la reforma de la Política Agrària Comuna.

Segons Baylina & Garcia (2001) una altra de les activitats que sorgeixen a les àrees rurals a finals dels 90 és el teletreball, si més no, consideren que el teletreball s'ha presentat d'una forma massa optimista en relació a una oportunitat laboral per grups de població, entre ells les dones.

A finals dels 90 són molts els estudis vinculats a dones, món rural i desenvolupament rural encarregats o finançats per diferents administracions properes a aquesta realitat. (Institut Català de la Dona, Instituto de la Mujer, Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación o Plans per a la Igualtat d'oportunitats de les Dones). Segons Baylina & Garcia (2001), a mesura que la política agrària comuna atorga més protagonisme a les accions estructurals per aconseguir un medi rural sostenible des del punt de vista social, econòmic i ecològic, proliferen estudis sobre el desenvolupament rural que centren l'atenció als recursos humans locals, posant en primer pla la dona i es comença a relacionar dones, igualtat d'oportunitats i desenvolupament rural.

Així doncs, es comença a observar una certa normalització en la introducció de l'enfocament de gènere en els estudis sobre el medi rural. (Baylina & Garcia, 2001)

Tal i com exposen les diferents autores i autors citats, els finals dels anys 90 denoten un canvi en el concepte de lo rural, i, en aquest canvi, hi té molt a veure la perspectiva femenina. L'impuls de la participació femenina al medi rural en la gestió de les economies planteja noves maneres que relacionar-se amb les realitats rurals, i sorgeixen propostes de diversificació econòmica que van agafant forma i que, amb l'ajuda de les millores en la Política Agrària Comunitària Europea, poden materialitzar-se i ser un impuls per la re-valorització dels espais rurals, a la vegada que,

en un futur, ajudaran també a començar a trencar amb els rols tradicionals i la jerarquia social que culturalment segueix existint i, sobretot al món rural.

Diferents autores parlen de la importància de la participació de les dones en el medi rural, fet que, segons Baylina i Garcia (2001) posa en relleu les noves actituds de les dones davant el treball i la seva participació a la societat rural. La implicació de nombroses dones en la política local, en associacions culturals i cíviques i en noves activitats econòmiques mostra el dinamisme que es registra en moltes àrees.

Ruralia (1999) divulga els resultats d'una jornada de debat de diferents dones pertanyents al món rural i sobre les seves preocupacions, les quals es centren en la salut de la dona rural o la participació rural i l'experiència de poder de les dones en certs llocs de decisió del medi rural. (Baylina & Garcia, 2001)

Participar en espais de divulgació i parlar sobre les necessitats al món rural des de la perspectiva de les dones és quelcom que, fins al moment, no havia sorgit d'una manera divulgativa. És important parlar de jerarquia social, de poder, de salut, de participació, entre d'altres, de trobar-se, de generar respostes i reivindicar necessitats, perquè, d'aquesta manera, són les pròpies dones qui identifiquen que necessiten per millorar la seva situació allà on viuen. És d'aquesta manera, que es van introduint conceptes que aniran agafant força a partir del segle XXI.

Segons Baylina i Garcia, la dècada dels 2000 comença amb diferents estudis vinculats al paper actual de les dones en el desenvolupament rural, la dona i la reestructuració del món rural, la nova ruralitat i la transformació dels rols de gènere o l'agricultura ecològica com alternativa de treball per les dones rurals. Els punts de vista teòrics vinculen, de manera aproximada, la perspectiva de gènere, el medi ambient i el desenvolupament rural. Les autores posen en relleu aquesta nova mirada i la importància dels estudis amb enfocament de gènere, ja que aquests estudis posen de manifest la diferència de les relacions que homes i dones mantenen amb l'entorn, les raons d'aquestes diferències i com les dones, com a empresàries, s'organitzen i es gestionen d'una manera diferent a la tradicional i, tot i així, es pot seguir parlant de treball i de treball agrari.

2.1.2 Del S.XX a l'actualitat

Tal i com s'observa en els paràgrafs anteriors, les dues últimes dècades del segle XX incorporen la dona en estudis vinculats al món agrari i rural, si més no, només en escasses situacions i a mode de pinzellada es tracten temàtiques des de la perspectiva de gènere. Segons Baylina & Garcia (2001) una cosa és tenir en compte les dones i una altra estudiar el món rural des d'una perspectiva de gènere, és a dir, incorporant els esquemes teòrics i conceptuals de la teoria feminista i de la teoria de gènere. Aquest fet evoluciona a partir d'inicis del s XXI, on comencen a sorgir estudis amb paraules clau com gènere, món rural, patriarcat, construcció de la identitat, masculinitat i apoderament, ruralitat ampliada, arrelament, perspectiva de gènere o feminisme rural.

Garcia (2011) exposa que, des de fa una dècada (en relació a 2011) el medi rural a Espanya ha experimentat canvis molt notables en relació a la base econòmica i la ocupació, a l'increment de segones residències, al retorn d'antigues persones emigrants i l'arribada de persones migrants estrangeres a un ritme i intensitat diferents segons els contextos geogràfics.

Garcia (2011) comenta que, davant la realitat de l'expansió d'un mercat lliure global i els principis neoliberals han produït un discurs del medi rural com un espai econòmic singular. Així doncs, la autora entén que, els espais rurals, d'acord a les directrius de la Unió Europea orientades a promoure el desenvolupament d'aquests territoris, s'han mobilitzat per dinamitzar les seves economies a partir dels recursos locals sabent que existeix un interès des de les ciutats per lo rural i reconeixent la necessitat pròpia de mantenir-se viu i habitat. Si més no, Woods (2011) assenyala que no totes les localitats rurals estan igualment equipades per competir en l'economia global ni la resposta local (a nivell d'iniciatives) té per que ser la mateixa. En aquest sentit, Garcia Ramon & Baylina (2000) Pallarès et. al. (2004) i Tulla et. al. (2012) afirmen que les dones han constituït un capital social i humà molt important per el desenvolupament rural i local en el medi rural a nivell econòmic, social i polític.

Els discursos sobre món rural i gènere, a principis del segle XXI van canviant la trajectòria seguida fins el moment i s'emmarquen més en com potenciar el desenvolupament rural tenint en compte el gènere i les polítiques tant estatals com internacionals que van sorgint per potenciar els espais rurals. Si més no, encara que comença a haver un retorn als pobles, noves fonts de repoblament com la immigració de persones d'altres països i noves iniciatives, moltes d'elles, liderades per dones, durant la primera dècada dels 2000, Camarero et. al. (2009) y el Ministerio de Medio Ambiente y Medio Rural y Marino (2011) confirmen que, a Espanya el número de dones en el medi rural segueix sent inferior al d'homes, i ho emmarquen en la fugida il·lustrada que ha empès a les dones joves a estudiar i allunyar-se d'una comunitat fortament patriarcal. Segons els autors, les dones treballen majoritàriament en el sector de serveis i superen els homes en inactivitat i atur. Segons el citat *Diagnostico de la Igualdad de Género en el Medio Rural (2011)*, la taxa d'ocupació masculina és del 79% enfront el 49% de la femenina, i, pel que fa a la inactivitat, els homes es troben en el 15% i les dones en el 38%, si més no, de la població inactiva, les ¾ parts dels homes ho són com a pensionistes i, pel que fa a les dones, es degut al treball domèstic i de cures familiars. El mateix diagnòstic exposa que, a nivell de formació, el 22% de les dones tenen estudis superiors en front al 15% d'homes de la mateixa franja d'edat, compresa entre els 20 i els 64 anys d'edat. També augmenta el nombre de professionals autònomes al sector agrari amb un 59% de dones i un 54% d'homes. (Garcia B. , 2011).

Si ens fixem amb les dades objectives que, fins al moment, tal i com s'ha comentat en l'apartat anterior, no existien i que comencen a documentar-se a partir de finals del segle XX, es fa palesa, per una banda, l'existent invisibilitat (encara) del treball femení, amagat sota el concepte d'inactivitat quan es degut a la dedicació al treball domèstic i cures familiars, i, d'altra banda i en contraposició al que acabem de comentar, s'evidencia una creixent professionalització de les dones als entorns rurals, superant a la taxa masculina tant pel que fa a formació com a iniciatives emprenedores. Algunes autores citades a continuació parlen sobre aquesta creixent professionalització femenina i destaquen la importància d'aquest fet per potenciar el desenvolupament rural.

Porto, Villarino, Baylina, Garcia, & Salamaña (2015) constaten que, en aquesta nova realitat, algunes dones formades decideixen quedar-se o instal·lar-se en el medi rural per emprendre el seu repte professional, innovador en el seu context i comunitat. Les autores descriuen que les motivacions d'aquestes dones per residir al món rural i contruir un arrelament són diverses, i aquí i sumen també els factors tangibles com l'augment de la demanda ocupacional als serveis,

la possibilitat de desplaçar-se a altres punts per treballar o bé el treball a distància, un apreci de la societat a nivell general sobre lo rural i la millora de les condicions de vida a aquests espais. Segons les autores, aquests són alguns dels factors que han fet disminuir les reticències de les generacions més joves a quedar-se als entorns rurals.

Ara bé, Sampedro (2009, citat per Porto, Villarino, Baylina, Garcia, & Salamaña, 2015) tot i que accentua la importància dels elements materials per l'arrelament, destaca que, factors com la creació d'una nova identitat de gènere, construïda a partir de la re-definició de lo rural són crucials per l'arrelament, ja que, considera que l'arrelament al lloc es constitueix en base a una nova identitat rural i comparable a aquells processos que es podrien donar a la ciutat.

Els estudis enfocats al món rural a partir de la segona dècada dels 2000, comencen a introduir nous conceptes vinculats al desenvolupament rural. Parlen de noves realitats rurals, on dones formades decideixen viure i potenciar reptes professionals als entorns rurals, els quals resulten innovadors en el context on es troben i per la comunitat rural. Les autores citades vinculen aquesta "nova ruralitat" a la millora de la qualitat de vida als entorns rurals, on, degut a aquestes noves iniciatives, estan naixent noves ocupacions laborals o bé hi ha més possibilitat de desplaçar-se (més independència femenina) per treballar a altres espais. Posen també en valor l'arribada del treball a distància o bé teletreball gràcies a les noves tecnologies de la informació i de la comunicació i assenyalen que, cada vegada, viure a "lo rural" és més comparable a viure a la ciutat, per les facilitats existents. Si més no, també s'exposen altres motius necessaris per assegurar aquest arrelament, i aquí entra la importància de la perspectiva de gènere. Anteriorment hem llegit sobre la jerarquia social, els rols tradicionals i la cultura patriarcal existent a les zones més ruralitzades, i, a mesura que anem avançant, seguirem llegint sobre aquesta espina sociocultural establerta en els territoris rurals. Per tant, es comença a posar en valor la necessitat de crear noves identitats i relacions entre gèneres, re definint el terme rural i tot el que comporta. Les autores citades fan èmfasi en la necessitat de avançar en aquests aspectes per poder crear una base per la nova identitat rural, on la dona es trobi al centre d'aquest arrelament i les desigualtats socioculturals comencin a donar par a noves visions, potenciant la igualtat de gènere, les relacions entre gèneres no jeràrquiques, la re-definició dels rols socialment entesos com a femenins, la visibilització del treball femení i l'impuls de les iniciatives femenines per millorar les situacions dels entorns rurals. A continuació s'expliquen diferents cites que posen en valor l'exposat en aquest paràgraf.

Porto, Villarino, Baylina, Garcia, & Salamaña (2015) exposen que, donat que l'empresariat s'ha contemplat tradicionalment com masculí, la presencia de dones empresàries i autònomes al món rural denota ja un canvi en la construcció del gènere. Les dones emprenedores estan expandint els significats de gènere sobre l'empresariat i la seva associació amb la masculinitat, a la vegada que potencien noves oportunitats perquè altres dones puguin guanyar-se la vida. També amplien les concepcions de gènere a les seves comunitats i més enllà.

Baylina et. al (2019) confirmen, mitjançant un estudi de cas vinculat a joves d'entre 30 i 40 anys retornats al món rural per tirar endavant experiències professionals que el medi rural torna a ser vist com un lloc de producció i on guanyar-se la vida de manera potent. Les autores també exposen que les tecnologies de la informació permeten una comunicació immediata camp-ciutat amb la que es comença a superar la dicotomia tradicional rural-urbana. Recalquen que

l'emprenedoria de les joves formades és una innovació al medi rural per la tipologia de projectes, per l'efecte que generen al seu entorn i en les noves generacions de dones joves, i, sobretot per la nova representació de la feminitat que construeixen, allunyada de l'ideal rural que situava a les dones al centre de la família tradicional i dels valors comunitaris.

Si més no, Baylina et. al (2019), també exposen que, fruit d'aquest estudi encara es denota que l'avanç no està exempt de dificultats i les dones participants a l'estudi assumeixen clarament la conciliació laboral i familiar, a diferència dels homes entrevistats, i segueixen havent de lidiar amb restriccions i qüestionaments al terreny professional derivats de les seves condicions com a dones. Segons les autores, aquesta situació les condueix a elaborar estratègies de defensa i resistència que les apodera però que, a la vegada evidencien encara una arrelada situació de subordinació en la jerarquia social.

Woods (2016, citat per Baylina et. al, 2019) assenyala que la literatura existent sobre els nous processos de re-ruralització actuals és escassa. Com s'ha observat anteriorment, existeixen estudis que parlen sobre processos migratoris de treball, a nivell d'inserció o bé d'emprenedoria, si més no, segons l'autor i Taboadela, Maril, & Lamela (2018), aquests no aborden l'anàlisi des de la perspectiva feminista. Si més no, coincideixen en que les diferents aportacions que tracten sobre la tornada al camp des de la perspectiva de gènere posen èmfasi en l'estil de vida, centrant-se en temes socials i medi ambientals.

Baylina et. al (2019), finalitzen l'estudi exposant la necessitat d'estimular investigacions sobre les relacions de gènere i de poder rurals no només en termes dicotòmics de gènere sinó reconeixent la interseccionalitat d'altres identitats que incorpori una major complexitat i fluïdesa en aquestes relacions. Les autores també evidencien que els procediments de canvi no són lineals i que les desigualtats adopten noves formes o sorgeixen noves formes de poder, per tant, afirmen que és necessària la investigació feminista del medi rural per visibilitzar i desafiar dinàmiques de poder i per continuar polaritzant el gènere.

Actualment, es posa en valor el canvi que la nova ruralitat està experimentant, si més no, es considera que la literatura sobre els nous processos de re-ruralització no és suficient i no s'emmarca des d'una perspectiva realment feminista. Es remarca el fet que les dones segueixen essent un col·lectiu més vulnerable degut a les desigualtats persistents, que han de sobrepassar barreres les quals són inexistents pel gènere masculí, que necessiten apoderar-se per tirar endavant els seus projectes i que, tot i així, segueixen assumint, en la major part, les tasques de conciliació laboral i familiar enfront als homes, qui, d'entrada, no s'ho plantegen. Com comenten les diferents autores citades, no és possible parlar de base per a noves realitats rurals sense tenir en compte la perspectiva de gènere, ja que les desigualtats tenen moltes formes, i a vegades tenen cares noves, per tant, consideren que és de vital importància parlar de desenvolupament rural des d'una perspectiva de gènere ampliada, que tingui en compte les desigualtats existents i les que estan per arribar, i això només es pot fer promovent estudis, accions i polítiques adreçades a millorar i/o potenciar les noves ruralitats des de la perspectiva de gènere i en contra de les desigualtats que pateixen les dones pel fet de ser dones.

2.2 Context sociopolític i cultural actual

Seguint amb la recerca documental i per emmarcar el context sociopolític i cultural actual a nivell autonòmic català, es considera oportú treballar sobre l'estudi més actual de l'autora Mireia Baylina, que, com s'ha explicat anteriorment, és l'autora que, des de la perspectiva investigadora, ha treballat més sobre gènere i desenvolupament rural. Baylina cita diferents autories que han fet menció sobre la temàtica i que han estat molt útils per acabar d'arrodonir la recerca documenta.

Baylina (2020) explica de manera resumida i gràfica el context sociopolític i cultural actual a la Catalunya rural, per aquest motiu s'ha considerat interessant exposar, en aquest apartat, part del seu estudi *Dones i tornada al camp: protagonistes de les noves dinàmiques rurals a Catalunya* com a vincle entre el context sociopolític i cultural actual a la Catalunya rural i les noves dinàmiques rurals sorgides arrel de la pandèmia de COVID-19.

L'autora exposa que el despoblament rural a Catalunya s'ha documentat des de fa dècades i que l'exponent més clar d'aquest despoblament és el d'una vasta superfície caracteritzada per l'envelliment de la població i per una relativa escassetat de dones resultat d'una forta emigració diferencial per sexes i una immigració de pas que no ha compensat les pèrdues demogràfiques de molts anys.

Baylina segueix explicant que les inversions en infraestructures i l'extensió dels serveis bàsics de forma generalitzada en el medi rural, positives per a la qualitat de vida de les persones residents, no ha contribuït a frenar la fugida del camp. Delgado (2018, citat per Baylina, 2020) considera que no tots els territoris estan afectats de la mateixa manera, ni el despoblament significa atonia econòmica en tots els llocs on es materialitza.

Això dona lloc a realitats complexes i contrastades, com per exemple territoris 'buits' que compten amb augments poblacionals de caràcter temporal suficients per assegurar una revitalització i la seva supervivència; o municipis en els quals s'han creat llocs de treball que tampoc es repoblen donat que moltes de les persones que ocupen aquests llocs de treball no viuen en els pobles on treballen. (Baylina, 2020)

La realitat rural a Catalunya és molt diversa, no podem parlar de la mateixa manera de les zones considerades rurals-periurbanes, amb una accessibilitat a nivell de serveis, carreteres, infraestructures i connectivitat com per exemple, zones allunyades dels entorns urbans amb una qualitat de vida harmoniosa pel fet d'estar integrat en la natura però a la vegada desestimada per la dificultat d'accés a serveis bàsics o amb complexitat per arribar-hi. Les economies de les zones rurals són molt diverses. Si bé es cert que al llarg de la recerca documental s'ha exposat l'agroturisme com un punt d'inflexió i de canvi en les economies rurals, no a tots els espais aquesta economia és vàlida. Existeixen zones, com veurem a continuació, on el despoblament cada vegada és més notori i que, el fet de no tenir accés a facilitats que si poden tenir zones més properes a les ciutats fan que les tasques de cures i familiars segueixen recaient majoritàriament sobre les dones residents.

Aldomà (2015, citat per Baylina, 2020) accentua el fet que, a Catalunya existeix una ruralitat buida o buidada més dispersa i de menor entitat que en altres territoris d'Europa. Els negocis turístics, els atractius naturals i culturals d'algunes àrees, la millora de les comunicacions i les noves formes de mobilitat han facilitat la difusió urbana en algunes ruralitats, però n'han deixat altres al marge. Segons l'Institut d'Estadística de Catalunya (citat per Baylina, 2020), municipis aïllats, sense una base industrial o poc turístics de les Terres de l'Ebre, la Conca de Barberà, la Terra Alta, el Priorat, les Garrigues i el Prepirineu afrontaran encara en els propers deu anys un major risc de despoblament (IDESCAT, 2020)

Baylina (2020) exposa que a la preocupació social actual per aquest desequilibri territorial creixent s'hi ha afegit l'interès polític per comptar amb població en les regions administratives de predomini rural, ja sigui per les característiques de les lleis electorals que afavoreixen el vot en aquestes àrees o per l'evidència de la divisió del vot rural i urbà en diferents contextos nacionals i internacionals. Woods (2017, citat per Baylina, 2020) afirma que tot això ha donat lloc a moviments polítics populistes i altres de protesta que, no només fan visible el descontentament rural, sinó que són una evidència del pas de les 'polítiques rurals' a 'la política del rural' en la qual el significat i la gestió de la ruralitat suposa tota una ruptura amb la política rural establerta.

Cada vegada es fa més evident el desequilibri territorial i la necessitat de pal·liar aquest desequilibri mitjançant accions, polítiques i plans adreçats a la millora de la qualitat de vida en les zones més ruralitzades. Com bé esmenten les autories, s'ha de canviar la projecció de les actuals polítiques rurals i passar a la política del rural, entenent la diferència d'aquestes zones i trencant amb les gestions fetes fins al moment que, com s'ha pogut observar amb els anys, no han ajudat a pal·liar la situació de desequilibri territorial que s'està patint. I, al igual que hem anat observant al llarg de l'estudi documental, hem de concloure que aquesta política del rural no només s'ha d'enfocar amb els aspectes materials, si no que ha de contemplar aquesta "ruralitat ampliada" i tenir en compte la perspectiva de gènere i posar a la dona al centre com a eix potenciador del veritable desenvolupament rural.

Enmig d'aquesta situació comentada en el paràgraf anterior, l'actual crisi sanitària global a causa de la COVID19 ha posat en evidència que el despoblament o la vida en espais més oberts i amb una ocupació baixa ha estat favorable per evitar l'afectació del virus i ha proporcionat una major qualitat de vida en temps de confinament. Així, s'ha presentat "l'estil de vida del món rural" com un valor de vida alternativa per a la ciutadania urbana, que ha patit més contagis, més defuncions i més crispació política. (Baylina, 2020).

Si més no, aquest canvi de paradigma sobrevingut per la crisi del COVID19, també ha accentuat desigualtats que quedaven més amagades en el dia a dia dels pobles. Tal i com comenta Giralt (2020, citat per Baylina, 2020) explica que, força dels reportatges als mitjans de comunicació sobre aquesta qüestió els darrers mesos han senyalat un ideal rural vehiculat a través del paisatge, l'entorn mediambiental i la solidaritat veïnal però que, altres, també han fet visible el doble confinament degut a la desconnexió (accés a Internet deficient, inestable o nul) en força territoris i que pocs, però, si alguns, s'han fixat en l'impacte en les dones rurals o n'han fet una lectura des de la perspectiva de gènere.

Els mitjans de comunicació que han fet una lectura des de la perspectiva de gènere han assenyalat com han recaigut les cures sobre les dones, tant les professionals com les informals, la situació de perill de moltes víctimes de violència de gènere (més complicada de reconèixer i denunciar en el món rural) i la manca de serveis públics sanitaris o la llunyania de l'atenció sanitària (Adrià, Heraldo, Fademur, citats per Baylina, 2020).

Tenint en compte aquestes últimes afirmacions, es remarca la importància de potenciar polítiques, accions i plans de desenvolupament rural amb una perspectiva de gènere real, no només en el paper. El món rural, tal i com s'ha exposat al llarg de la recerca, ens dona un llarg llistat de beneficis per la nostra qualitat de vida, si més no, també, i venint de la situació de pandèmia viscuda, fa palès altres aspectes que contradiuen aquesta qualitat de vida i que fan impossible, en algunes zones, que les persones, i especialment les dones, es plantegin crear-hi un projecte de vida professional i personal, a la vegada que s'accentuen les desigualtats existents entre homes i dones, tant pel que fa a nivell personal, com administratiu, social, cultural, laboral, formatiu i participatiu.

La consideració a les dones en el poblament i en el despoblament (i jo afegiria, en el desenvolupament rural) és important, i més quan s'ha demostrat que en les causes de l'emigració juvenil i la sobrerrepresentació femenina, la influència de les relacions de poder de gènere han estat fonamentals (Baylina i Garcia Ramon, 2001; Camarero i Sampedro, 2008; O'Neill i Hopkins, 2015; Wiest, 2016; Leibert, 2016, citats per Baylina, 2020).

Camarero i Sampedro (2016, citats per Baylina, 2020) sostenen que l'èxode rural femení a Espanya persisteix malgrat la millora innegable de les condicions de vida. Segons les autores, sorgeixen i s'expressen diferents fonts de frustració femenina, entre les quals, la persistent major participació de les dones en la cura de les persones dependents en un context d'envelliment de la població.

Com bé assenyalen les autores, és imprescindible posar l'accent en les dones com a motor del desenvolupament rural i també en la necessitat de generar canvis de rols i relacionals entre gèneres. Segueix existint un èxode rural juvenil i especialment femení, i no es podrà contrarestar aquesta situació fins que no es comencin a modificar, per una banda, les situacions materials deficientes de les poblacions rurals i, per l'altra banda i al mateix temps, el foment de la perspectiva de gènere i canvis en les jerarquies socials i rols socioculturals patriarcal establerts. I, aquests segons canvis, han de passar si o si pel retorn de les dones empoderades i amb iniciatives professionals, familiars i socials que ajudin a canviar la perspectiva social vinculada als rols tradicionals establerts.

Les poblacions rurals més allunyades s'estan caracteritzant per un envelliment progressiu de la població sense relleu generacional, les dones estan assumint majoritàriament els rols de cura d'aquestes persones envellides i això provoca sensacions de frustració ja que la dedicació a les cures familiars és diària. S'han de posar mesures pal·liar aquest envelliment sense relleu i també per potenciar serveis de cures que ajudin a diversificar les tasques familiars, a la vegada que s'ha de fomentar l'apoderament de les pròpies dones residents per avançar cap a la igualtat de gènere, i, evidentment, tot això passa per dur a terme plans de desenvolupament rurals amb un enfocament real des de la perspectiva de gènere.

2.2.1 Dinàmiques rurals actuals a Catalunya

Seguint amb el context sociopolític i cultural a Catalunya, a continuació s'analitza l'última part, vinculada a les dinàmiques rurals actuals que estem vivint, des dels moviments de tornada al camp protagonitzats per les societats més joves, passant per la innovació amb clau de gènere i acabant amb la importància de la feminització reconstituïda en el món rural. Per fonamentar aquest apartat, des de la perspectiva investigadora es considera imprescindible seguir treballant a partir dels diferents estudis de Mireia Baylina, considerada investigadora clau en termes de gènere i món rural al llarg de la història.

Baylina (2020) descriu que existeixen moviments de tornada al camp protagonitzats per homes i sobretot per dones joves que són un estímul pel que fa al possible repoblament rural. Afirmar que són moviments de tornada al camp importants per definir el futur dels espais rurals.

Juan Nogué (2016, citat a Baylina, 2020) descriu el nou neoruralisme com quelcom més que un retorn al camp, ja que implica unes noves relacions entre les persones i el seu entorn biosocial. Nogué segueix exposant que, la tornada al camp no només no ha desaparegut, si no que està més viva que mai i s'ha diversificat i eixamplat enormement tant des del punt de vista geogràfic com sociològic.

La tornada al camp és quelcom palpable, estudiat, investigat i contrastat, si més no, s'ha de puntualitzar ja que, tal i com s'ha expressat en punts anteriors, aquest tornada no resulta igual segons els territoris i que, actualment, a Catalunya, existeix un fort desequilibri territorial amb dificultats per ésser transformat. També segueixen existint desigualtats de gènere i estan naixent noves desigualtats accentuades per la cultura patriarcal de la societat en general i, sobretot, de les societats més ruralitzades. Baylina (2020) exposa que els moviments de tornada al camp protagonitzats per dones no estan exempts de dificultats. L'autora segueix afirmant que als problemes dels propis processos empresarials o d'autoocupació als entorns rurals cal afegir-hi aquells problemes derivats de la cultura patriarcal i de les ideologies hegemòniques.

Baylina (2020) exposa que, autores que han explorat el rol pioner de les dones en la innovació rural i el desenvolupament sostenible es troben que les mateixes agents són incapaces d'apreciar l'impacte de les seves accions degut a la inèrcia de la cultura patriarcal que minimitza la seva contribució en l'esfera professional (Heggem, 2014; Ní Fhlatharta i Farrell, 2017; Baylina et al., 2019, citat per Baylina, 2020).

Baylina (2020) segueix explicant que al costat del potencial innovador de les pràctiques professionals d'aquestes dones s'hi ha de afegir el fet que la majoria realitzen una part desproporcionada de les responsabilitats domèstiques, cosa que és una font d'incomoditat i frustració (Wilbur, 2014; citat per Baylina, 2020).

Aquesta situació que Baylina reitera en diversos estudis, des dels anys 2000 fins a l'actualitat, és quelcom arrelat a nivell sociocultural. Que les pròpies dones no puguin, no sàpiguen o no creguin que les seves accions com a dones amb rols pioners, innovadors i transcendents són clau i generen un impacte local per començar a assentar bases pel canvi en l'esfera patriarcal de les zones rurals, és quelcom inversemblant però real, ja que, provablement, hi ha una minimització (a nivell de societat patriarcal) de la importància de la contribució de les dones a generar canvis a nivell professional, social, familiar i cultural, cosa que no ajuda a assentar correctament

aquestes bases pel canvi i, encara menys, si les dones segueixen creient que, a nivell de rol tradicionalment i socialment entès com a femení, han de seguir duent a terme una tasca desproporcionada de les cures familiars i la conciliació laboral i familiar. És de vital importància començar a incorporar conceptes com la coresponsabilitat familiar, el canvi de rols i la perspectiva de gènere en tot allò que es proposi a nivell d'entorns rurals i, sobretot, comptar amb els territoris rurals i amb les dones que en formen part.

Com hem comentat anteriorment, Baylina (2020) afirma que els nous processos de tornada al camp per part de dones joves són susceptibles de generar noves feminitats rurals i, amb probabilitat, noves relacions entre gèneres. (Baylina & Berg, 2010; Forsberg & Stenbacka, 2013; 2017, Keller, Lloyd, & Bell, 2015; Wiest, 2016; citats per Baylina, 2020).

Finalment, Baylina (2020) es planteja la influència del "gènere" (a nivell de polítiques de retorn al medi rural) en la immigració de dones a les zones rurals, posant de relleu fins a quin punt les polítiques d'igualtat de gènere en el medi rural poden ser útils com a estratègia per a captar dones. Una qüestió, segons l'autora, molt rellevant atenent al panorama descrit d'emigració persistent femenina durant dècades i la necessitat d'apuntalar bé aquestes noves iniciatives femenines de retorn. Si més no, l'autora també esbossa que les àrees rurals són diverses i no hi ha una sola narrativa sobre el món rural actual i les seves dinàmiques.

És imprescindible contemplar el retorn de les dones als pobles com a eix per generar canvis, crear noves feminitats i noves relacions entre gèneres. Feminitats basades en la igualtat, en el creixement professional, en la coresponsabilitat en les càrregues familiars, i relacions entre gèneres sense jerarquies, vinculades a l'aparició de noves masculinitats positives i que contemplen la dona en sentit igualitari i com a motor del desenvolupament rural. Si més no, és primordial tenir en compte que les realitats rurals a Catalunya són molt diverses i que s'han de fer polítiques del rural per territoris i segons necessitats, sempre amb la perspectiva de gènere com a eix transcendent d'aquestes polítiques.

Com a conclusions de l'estudi *Dones i tornada al camp: protagonistes de les noves dinàmiques rurals a Catalunya*, Mireia Baylina afirma que la construcció recent de la ruralitat ha anat vinculada a un ideal rural basat en valors del paisatge i d'unes relacions socials harmòniques, com veiem ara reforçat en temps de pandèmia global. Segons l'autora, aquest lloc ideal incorpora fortes expectatives en relació als rols de gènere, i per tant, a les experiències de les dones (Little & Austin, 1996; citat per Baylina, 2020). Baylina exposa que s'ha naturalitzat el paper central de la dona en la reproducció, que ha contribuït a mantenir i reforçar unes relacions de gènere patriarcal que tenen efectes en totes les seves experiències quotidianes. No obstant això, l'autora fa èmfasi en que, en les noves ruralitats, les dones desafien qualsevol pressió social que els impedeixi desenvolupar el seu projecte professional i vital, però això no treu que hagin d'elaborar permanentment estratègies de defensa i de resistència, posant de relleu la seva situació de subordinació en la jerarquia social.

A aquestes conclusions de l'estudi esmentat en el paràgraf anterior, Baylina (2020) afegeix que el suport dels homes és crític per a una feminització reconstituïda en el món rural, ajudant a crear una agència transformadora per a les dones i una nova relació entre gèneres.

Des de la perspectiva investigadora i a mode de conclusió de l'apartat de dinàmiques actuals a Catalunya, es considera que, actualment, encara existeixen moltes barreres i pressions socials

adjacents que dificulten l'accés de les dones al seu propi desenvolupament professional, i aquestes dificultats es veuen accentuades quan parlem d'entorns rurals degut als desequilibris territorials existents, les ideologies hegemòniques i patriarcals latents, la falta de serveis públics que qualitat que facilitin la diversificació de les cures familiars i la pròpia resistència de les mateixes dones a potenciar aquests canvis tant necessaris per poder parlar d'igualtat real d'oportunitats entre homes i dones als entorns rurals. Si més no, es posa en rellevància l'avanç de les noves ruralitats i l'empoderament de moltes dones que han retornat o bé que han creat des de la vivència als entorns rurals idees innovadores de projectes vinculats al medi, que s'han professionalitzat i que han tingut la capacitat de generar riquesa mediambiental amb la seva manera de relacionar-se amb la comunitat rural i el seu entorn.

Aquesta creació de noves feminitats, d'apoderament individual i col·lectiu, de foment de la participació, encara que sigui a petita escala, en òrgans d'execució, decisió i socials, són imprescindibles per seguir sembrant la llavor del canvi a les poblacions rurals, a les relacions entre gèneres i per poder fomentar el desenvolupament rural.

Si més no, si aquestes iniciatives, accions, llavors de canvi no estan recolzades per polítiques i plans que realment tinguin en compte i s'executin des de la perspectiva de gènere, aquest avenç es pot veure truncat o bé esbiaixat pel sorgiment de noves desigualtats fomentades per la pròpia cultura patriarcal. Per aquest motiu i, parcialment en desacord a l'última afirmació de Mireia Baylina citada en aquesta apartat, es considera de vital importància contemplar la figura masculina en aquest procés cap a la feminització rural reconstruïda, ja que les relacions entre gèneres són bidireccionals, i no es pot contemplar que es generi canvi des d'una part d'aquesta relació. Des de la opinió investigadora, aquest canvi s'ha de produir amb ajuda i compromís d'ambdós gèneres, de manera interseccional i recolzada per polítiques executades des de la perspectiva de gènere.

2.3 Marc legislatiu

Per poder validar la hipòtesi plantejada en la investigació i per fonamentar correctament el marc legislatiu de la recerca, s'ha considerat oportú treballar les polítiques que, actualment, tenen més pes a nivell administratiu per poder fomentar la transformació rural i potenciar-ne el desenvolupament. Es comença parlant a nivell europeu, en base a la Política Agrària Comuna actual, es segueix amb els plans de desenvolupament rural que s'elaboren a les pròpies comunitats autònomes i finalment es fa una reflexió final sobre dones, medi rural i polítiques públiques. Per posar els fonaments en aquest apartat, s'ha treballat, principalment, amb l'informe *Participación política de las mujeres campesinas en el Estado español* (2020) dut a terme per l'entitat Mundabat i la Confederación de Mujeres del Mundo Rural, ja que es considera que és un estudi que plasma de manera representativa la realitat actual de les polítiques vinculades al món rural.

L'interès d'aquest apartat no cau en analitzar minuciosament les polítiques actuals existents, si no que recau en fer-ne una lectura en base a informes que ja han analitzat prèviament aquestes polítiques en clau de gènere. A continuació es desglossen els trets més característics de l'informe assenyalat anteriorment i que han estat útils per a la investigació proposada.

2.3.1 La PAC (Política Agrària Comuna)

La política agrària comuna (PAC) són un conjunt de polítiques i accions que els països membres de la Unió Europea compten dins l'àmbit de l'agricultura i la ramaderia. A través de les mesures que componen la PAC, s'estableix un sistema de subvencions al sector rural en vies de millorar-ne l'explotació. Els fons de la PAC també són destinats ocasionalment per pal·liar els efectes imprevistos que poden sorgir després de desastres naturals o l'aparició de malalties el focus de les quals és l'alimentació. Així, sorgeixen dues institucions dependents de la UE: el Fons Europeu Agrícola de Garantia (FEAGA) i el Fons Europeu Agrícola de Desenvolupament Rural (FEADER). Entre aquests dos fons donen una ajuda econòmica important quantia al sector agrícola i pel desenvolupament rural. (Economipedia, 2022)

La Política Agrària Comuna condiona el sistema agroalimentari tant a l'àmbit europeu com al local. Amb un pressupost anual de més de 50 000 milions d'euros, aquests fons es destinen a pagaments directes a propietaris (per unitat de superfície) i a plans de desenvolupament rural per mitjà del FEADER. (Álvarez & Benlloch, 2020)

Segons l'informe elaborat per Álvarez i Benlloch (2020) la major part dels fons de la PAC es destina a pagaments directes per unitat de superfície, cosa que afavoreix principalment grans propietaris i empreses de cultius intensius.

El fet que la major part dels fons de la PAC es destinin a grans empreses vinculades al món rural no facilita la incorporació de dones a activitats agràries o ramaderes ja que, com hem anat llegint al llarg de la recerca documental, les dones tendeixen a innovar a petita escala, relacionant-se amb el medi de manera sostenible, ecològica i amb circuits de producció tancats o projectes per diversificar l'economia rural i compatibilitzar-la amb la seva activitat considerada no-productiva. (conciliació familiar, etc.) Per aquest motiu, es destacable a nivell de desigualtats en la política rural més important a nivell europeu, que no es tingui en compte la tipologia de negoci femenina que està a l'alça.

Segons Álvarez i Benlloch (2020) pel que fa al desenvolupament i al contingut de la PAC, són múltiples les mencions als beneficis dels models de producció poc sostenibles, a gran escala i cada cop més mecanitzats. I, afirmen que, aquests models, en realitat, aparten les dones, ja que estan altament masculinitzats.

Seguint amb el mateix fil, l'autoria de l'informe fa èmfasi en que, a les prioritats per rebre les ajudes del Fons Europeu Agrícola per al desenvolupament Rural (FEADER) vinculat a la PAC, en cap moment apareix la paraula "dona". I emfatitzen en el fet que, des del objectius específics que l'Estat Espanyol elabora segons aquestes prioritats per desenvolupar els Plans de Desenvolupament Rural es parla sobre la importància de la perspectiva de gènere però a la vegada s'exclou a les dones al no utilitzar vocabulari femení, no donar dades disgregades per sexes i es dona a entendre que els models de producció econòmica a petita escala són menys viables.

Aquestes qüestions a nivell estatal són molt rellevants, ja que constitueixen el marc de referència per elaborar polítiques enfocades al desenvolupament agrari i rural, i, actualment, aquest marc de referència s'està treballant sense una perspectiva de gènere real.

Álvarez i Benlloch (2020) afirmen que, si bé es cert que totes les mesures poden incloure les dones, aquestes mesures no les esmenten ni les representen. I afegeixen que, encara que les

incloguin, l'aplicació d'aquestes polítiques que, erròniament, es consideren neutres, reproduceix i aprofundeix la desigualtat, ja que parteixen d'un punt de vista que no és igualitari.

La absència de les dones en la narrativa de la PAC és un fet que, en si mateix, comporta que les polítiques que en deriven segueixin replicant el patró d'un no-enfocament de gènere vertader, encara que, des de l'estat espanyol s'escriguin objectius específics que portin el concepte "perspectiva de gènere". Tal i com hem observat anteriorment, s'incorpora el concepte de perspectiva de gènere però no es tenen en compte les necessitats reals de les dones que volen accedir als ajuts de la PAC i tampoc no es tradueixen amb plans de desenvolupament executats des de la perspectiva de gènere. Aquesta carència d'enfocament de gènere des de les necessitats reals, es converteixen en una ajuda més a la invisibilització dels sectors femenins al món rural.

2.3.2 Programes de desenvolupament rural

Els Programes de Desenvolupament Rural (PDR) suposen l'adaptació de les mesures de la PAC a l'àmbit de les comunitats autònomes. En aquests programes s'atorga finançament a les accions que inclouen des dels plans per a incorporació de joves fins a les ajudes per a formació o innovació a les explotacions agràries. És important ressaltar que es tracta de plans per al medi rural, no únicament per al sector agrari, per la qual cosa la participació i les activitats abasten agents diversos. (Álvarez & Benlloch, 2020)

L'Informe presentat per Álvarez i Benlloch (2020) analitza els programes de desenvolupament rural de 17 comunitats autònomes i, entre elles, Catalunya.

Pel que fa a perspectiva de gènere en el PDR de Catalunya, l'informe destaca el fet que no presenta, en cap cas, llenguatge inclusiu. Seguidament, s'analitza la narrativa dels textos i, pel que fa al PDR de Catalunya, s'assenyala que es dona molta importància al treball reproductiu de les dones com a clau per fixar població al medi rural, però no des d'un enfocament que es pugui valorar com a inclusiu, ja que només es fa al·lusió al seu potencial com a gestants. També, en el mateix PDR, es valora de manera positiva l'augment del nombre de dones que treballen a mitja jornada perquè es considera que així poden compatibilitzar-ho amb les tasques de la llar, inclús es prioritza que els plans de desenvolupament rural vagin adreçats a joves ja que les dones ja han experimentat millores en plans anteriors.

"Posar èmfasi en el col·lectiu de joves, mentre que el col·lectiu de dones pot ser objecte d'una prioritat menor a causa de les millores significatives experimentades en els períodes de programació anteriors". (p. 42 del PDR de Catalunya, versió de 07/02/2020)

Després d'aquesta frase del PDR de Catalunya es troben frases que al·ludeixen a que només el 17% de les persones davant de les explotacions agràries són dones i que es denota una masculinització de la població en edat laboral i que hi ha dificultats d'integració de dones en el treball agrari.

A nivell conclusiu sobre la presència de les dones als PDR i concretament al PDR de Catalunya cal dir que aquesta presència queda diluïda en el text, ja que es nombra les dones o bé la perspectiva de gènere en alguns enunciats, però en cap cas es desenvolupen mesures concretes per elles i, en molts casos, inclòs el PDR de Catalunya, s'integra el concepte dona a la branca de joves de manera indivisible. Aquest fet ajuda a que les mesures proposades en favor de les dones perdin força perquè, al anomenar-ho conjuntament amb joves, aquestes mesures es centren més en joves, que, segons Álvarez i Benlloch (2020), està sempre citat en masculí.

El fet que al PDR de Catalunya es recomani, directament, la creació de treballs a temps parcial per les dones perquè aquestes puguin dedicar-se a altres tasques vinculades a la llar, des de la perspectiva investigadora es considera un error i una reafirmació dels rols entesos tradicionalment com a femenins. Només es nombra la dona per conciliar entre el treball reproductiu i la feina i es descriu al PDR com una solució, però, des de la perspectiva investigadora es considera que aquesta proposta de solució no aborda les causes estructurals de la desigualtat i, en certa manera, les reafirma i facilita.

Per finalitzar i tornant a la visió d'Álvarez i Benlloch (2020) sobre els PDR, els autors posen èmfasi en el fet que, en cap PDR es fa referència a la violència de gènere al món rural quan, segons els autors, el temps de permanència de les víctimes de violència amb l'agressor és de vint anys. Així doncs, en els PDR, la funció dels quals és potenciar el desenvolupament rural, no es parla del tractament de la violència de gènere tot i ser quelcom que influeix i conviu amb moltes dones al món rural.

2.3.3 Dones, medi rural i participació en la creació de polítiques públiques

Aquest punt pretén parlar sobre la participació de les dones que viuen al món rural en els espais de creació de polítiques públiques, perquè, des de la perspectiva investigadora es considera que les diferents polítiques enfocades al desenvolupament rural han d'estar gestades i han de comptar amb la participació de les dones que viuen al món rural per poder treballar sobre les necessitats reals de cada territori i, pel que podem observar a continuació, actualment, no és així.

Segons Álvarez i Benlloch (2020), arrel de la investigació a diferents organitzacions sindicals agrícoles i vinculades al món rural i entrevistes a dones que en formen part, es constata que les dones es troben, en la seva majoria, allunyades encara dels espais o en prenen decisions i s'elegeixen les prioritats organitzacionals.

Per què és important aquesta afirmació? És important perquè, actualment, als espais de decisió i taules de treball vinculades als Programes de Desenvolupament Rural hi participen activament els sindicats agrícoles representatius de les diferents comunitats autònomes. I, en aquest sentit, els sindicats agrícoles estan molt masculinitzats i incorporen, en la seva majoria, el sector de dones com una àrea secundària dins de les organitzacions mixtes. I, com bé afirmen Álvarez i Benlloch (2020), la igualtat de gènere es treballa com un accessori, no com quelcom prioritari.

Seguint amb el fil d'Álvarez i Benlloch (2020), aquest fet reflexa una realitat masculinitzada i a la vegada una percepció de les organitzacions com entitats poc obertes al canvi degut a que les dones no consideren que les seves demandes siguin prioritàries dins a l'organització.

En aquest punt es pot afegir la reflexió de Vidal (2022), teòrica feminista i especialitzada en gènere i món rural i agrari que, en una entrevista duta a terme per aquesta investigació, assenyalava que tenim la tendència de fer participar a les dones amb estructures d'organització que, ara per ara, són molt masculines i, per poder-les fer sentir polítiques, es a dir, sentir que la participació de les dones transforma el món, primer s'ha de fer un treball amb les dones de sanació i agència.

Vidal (2022) exposa que totes les dones hem patit al llarg de les nostres vides moltes violències sistèmiques i es necessita sanar i poder comprendre aquestes violències des de la dimensió

estructural per sanar la dimensió vivencial. Considera que abans de participar hi ha d'haver un treball previ, i que aquest treball te a veure en sanar, posicionar i projectar. Ella afirma que, si no fem aquest treball, costa molt de fer-nos comprendre que la nostra és una presència que és política i per sentir que tenim les eines per dir la nostra per canviar aquestes polítiques.

Així doncs, i en base a les diferents aportacions en aquest punt de la investigació, podem concloure que, actualment, els espais de participació per treballar sobre millores en el desenvolupament rural estan molt masculinitzats i, aquest fet, pot col·laborar en tirar en darrera aquelles dones que volen participar-hi perquè poden tenir la sensació de qüestionaments i desaprovació. Per aquest motiu, és prioritari donar llocs a les dones, saber clar quin es el lloc des d'on liderar aquest procés de canvi. Actualment existeixen nuclis de dones que reivindiquen necessitats, però, qui es sent interpel·lada per liderar tots aquests moviments? El Consell Assessor de dones del món rural? Qui lidera aquestes dones que estan accionades? Quins relats tenim? Des de on els construïm? Quins lideratges? Moltes dones no es senten nombrades i cridades a ser part d'alguna cosa més gran. Com accionem contextos que ens representen?

Segons Vidal (2022) falta articulació orgànica dels contextos, hem de poder generar un relat vertader i la persona que es sent cridada per aquest relat l'ha de sentir propi. Falta un treball des de baix, falta treball orgànic, de contagi, falta establir espais de relació política entre dones i han de ser espais de fer feina, però també de sanar, de compartir la vida.

Els sectors masculins han d'aprendre a entendre que la opinió de les dones és vàlida políticament i que es pot treballar conjuntament pel canvi. La interlocució de les dones s'ha de guanyar en aquells espais on hi participen perquè es senten cridades i representades. La interlocució femenina, actualment, no està reconeguda i, a tall d'exemple, és lògic que les dones no vulguin participar en espais masculinitzats on les mirades hostils i els actes no verbals denoten disconformitat en les seves paraules.

Segons Álvarez i Benlloch (2020), algunes organitzacions de caire rural, sindical i/o agrari han fomentat la participació femenina dissenyant espais de reunió amb una mirada inclusiva i igualitària, especialment des de la perspectiva de gènere i, d'altres, estan incloent cursos de formació en feminisme o en qüestions vinculades al gènere per fomentar la participació de les dones i perquè, tal i com explicava Carme Vidal, es sentin cridades i representades.

Com podem observar, actualment, hi ha un llarg camí per recórrer pel que fa al foment de la participació activa de les dones en els espais de decisió per la promoció de polítiques públiques des de la perspectiva de gènere. Si més no, podem anar observant que els discursos de les persones professionals que han estudiat el tema comencen a allunyar-se de les tradicionals respostes a la falta de participació femenina vinculades als rols de cura i familiars, per donar lloc a altres respostes més actuals i que, segurament, han estat sempre la base d'aquesta participació passiva de les dones.

Després d'aquesta àmplia recerca documental sobre la perspectiva de gènere al món rural des de la vessant històrica, sociocultural, política i legislativa, s'ha pogut definir un marc conceptual que ha estat molt útil per emmarcar els resultats extrets a partir de les entrevistes i qüestionaris utilitzats com a eines d'investigació de camp. A continuació, es mostren els objectius d'investigació i com ha estat la consecució, resultats, impacte i conclusions de la mateixa envers la hipòtesi de recerca plantejada.

3. OBJETIUS

El projecte d'investigació s'engloba en el següent **objectiu general**:

Emmarcar la importància de la perspectiva de gènere en les polítiques públiques per al desenvolupament del món rural

D'aquest objectiu general se'n desglossen els consecutius objectius específics:

1. Documentar el passat i present de la perspectiva de gènere al món rural
2. Analitzar les polítiques públiques actuals pel foment del desenvolupament rural des de la perspectiva de gènere
3. Generar propostes pel foment de la perspectiva de gènere en les polítiques públiques rurals

4. PLANTEJAMENT METODOLÒGIC

4.1 Hipòtesis

A través dels objectius d'investigació s'ha consensuat la següent hipòtesi d'investigació:

- **Hipòtesi:** S'ha de treballar de manera més conscient per dotar de contingut el concepte de perspectiva de gènere en les polítiques públiques adreçades a fomentar el desenvolupament rural.

Des de la perspectiva investigadora es considera de vital importància que les polítiques i actuacions adreçades al desenvolupament rural incorporin la perspectiva de gènere a la base de les mateixes, si no, no pot existir un correcte desenvolupament del món rural. L'interès de la investigació recau en que la **hipòtesi** resulti validada.

4.2 Subjectes d'estudi. Mostra

Per poder validar o negar la hipòtesi plantejada, les subjectes d'investigació han estat, d'una banda, persones entre 18 i 70 anys que compleixen alguns dels requisits següents:

- residents al món rural
- que han deixat la ciutat per anar a viure al món rural
- que han marxat del món rural a la ciutat
- afiliades a la Unió de Pagesos de Catalunya
- que formin part d'alguna entitat rural per la igualtat de les dones

I, d'altra banda, dones expertes en investigació que han centrat els seus estudis en món rural i perspectiva de gènere.

4.3 Variables i eixos d'investigació

Pel que fa a les variables d'investigació, en un primer moment es va planificar extreure informació de variables independents i dependents i així es va especificar al qüestionari elaborat. Les variables independents plantejades van ser l'edat, el lloc de residència, la formació (estudis) i el lloc de treball ocupat. Les variables dependents giraven al voltant de l'apoderament, la innovació, el pensament crític, les desigualtats de gènere i la perspectiva de gènere.

No obstant, després d'analitzar les dades extretes d'entrevistes, recerca documental i, sobretot, qüestionaris es va reflexionar sobre el fet que els resultats a partir de les variables plantejades presentaven una carència de contingut, és a dir, eren prescindibles alhora d'extrapolar les conclusions, ja que l'ús de les variables no generava suficient informació comparativa. Per aquest motiu es va decidir englobar l'exposició de resultats en quatre grans eixos de treball investigatiu i, d'aquesta manera, poder aglutinar els resultats extrets de les diferents recerques.

Els quatre grans eixos de treball en els quals s'han aglutinat els resultats han estat els següents:

Eixos d'investigació
Perspectiva de gènere i estudis rurals
Dinàmiques rurals i desigualtats de gènere
Perspectiva de gènere i polítiques públiques rurals
Participació de les dones en òrgans executius i creació de polítiques públiques

4.4 Tècniques d'investigació, instruments i modalitat d'anàlisi de dades

S'ha dut a terme la investigació mitjançant les tècniques de recollida de dades següents:

- **Recerca documental.** Recerca i anàlisi documental per mitja de fonts secundàries d'informació ja existents. D'aquesta recerca s'ha extret el material que s'ha considerat més rellevant i s'ha fonamentat el marc teòric de la recerca i els resultats obtinguts.
- **Entrevistes semi-estructurades.**¹ S'han dut a terme entrevistes a dones amb els següents perfils:
 - Organitzatiu-especialitzat: Dones que formen part de l'estructura organitzativa d'alguna organització vinculada al món rural.
 - Tècnic-professional: Dones que s'han professionalitzat en estudis vinculats a la desigualtat de gènere i el món rural.
- **Qüestionaris.**² S'ha elaborat un qüestionari i s'ha passat a 50 persones que compleixen el perfil de la mostra esmentada. Els qüestionaris s'han emmarcat en la part més vivencial, persones que han viscut i viuen al món rural.

¹ Veure annex 1

² Veure annex 2

4.5 Desenvolupament del treball de camp

El desenvolupament del treball de camp s'ha centrat, en primer lloc, en la recopilació documental de fonts d'informació secundàries per poder consolidar un marc teòric útil per dur a terme una comparativa entre allò escrit, existent i estudiat al voltant de la hipòtesi presentada amb els resultats de la investigació obtinguts per mitjà de les entrevistes i els qüestionaris elaborats.

Després de la recerca teòrica i documental, s'han preparat les entrevistes i, tal i com s'exposa en l'apartat de tècniques d'investigació, s'han buscat diferents perfils per entrevistar. Les entrevistes s'han dut a terme de manera telemàtica degut a la distància entre les diferents professionals i la investigadora, durant el període de Setmana Santa a l'abril i han durat aproximadament una hora cada una d'elles. No ha estat necessari tornar a contactar amb elles ja que les entrevistes es van fer amb profunditat i s'ha pogut extreure moltíssima informació rellevant per la investigació. Les entrevistades han estat dones vinculades al món rural de diferents maneres, ja sigui més professional o organitzatiu. Les dones entrevistades han estat les següents:

- Raquel Serrat, ramadera del Ripollès i Responsable del Sector Social de Dones d'Unió de Pagesos de Catalunya

La experiència de la Raquel com a pagesa, resident al món rural i Responsable del Sector de Dones d'Unió de pagesos a part d'altres càrrecs dins el sindicat ha jugat un paper important alhora d'entrevistar-la ja que respon a un perfil de dona implicada en la participació per potenciar el desenvolupament rural, vinculada a una organització amb pes a nivell autonòmic on el tant per cent de dones en òrgans d'execució i decisió és molt baix i, finalment, que viu i treballa al món rural.

- Carme Vidal, feminista i teòrica especialitzada en polítiques de gènere i món rural

La professionalització de la Carme com a investigadora i teòrica especialitzada en gènere i món rural, en relacions entre gèneres i en teoria feminista ha estat clau alhora d'entendre processos relacionals que succeeixen degut al sistema en el que vivim i que moltes vegades són la llavor de problemàtiques que van sorgint alhora de potenciar el desenvolupament rural. A més, Carme Vidal viu i treballa al i des del món rural.

- Rosa Binimelis, doctora en agroecologia i especialitzada en gènere i món rural

La professió de Rosa Binimelis, doctora en agroecologia, especialitzada en ecofeminisme i vinculada a l'administració alhora de proporcionar perspectiva de gènere a les investigacions que se'n deriven també ha estat un factor clau per a refermar les dades extretes al llarg de la investigació i ajudar a comprendre com s'hauria d'aplicar aquesta perspectiva de gènere.

- Isabel Álvarez, educadora y investigadora especialitzada en perspectiva feminista al món rural

Isabel Álvarez, juntament amb la organització on treballa, s'encarrega de revisar polítiques públiques pel foment del desenvolupament rural i generar informes sobre la necessitat de

vincular la perspectiva de gènere des de diferents perspectives, alhora que és especialista també en gènere i món rural. Per aquests motius s'ha considerat imprescindible la seva participació.

Cada una de les entrevistades ha aportat, des de la seva vinculació al món rural i des de la seva professió i coneixement sobre la perspectiva de gènere, una base per l'exposició de resultats que, juntament amb el marc teòric i els posteriors qüestionaris, ha quedat refermada.

Els qüestionaris han estat preparats posteriorment a la base teòrica esmentada i a les entrevistes, ja que l'interès dels qüestionaris recau en remarcar d'una manera més quantitativa els resultats extrets a partir del marc teòric i les entrevistes, per emmarcar la part més vivencial del món rural, sense entrar en una anàlisi purament quantitativa dels resultats. Els qüestionaris han estat una eina de suport que a la vegada ha permès visibilitzar la opinió de la població rural que hi ha participat.

S'ha posat la mostra de 50 qüestionaris ja que la intenció ha estat usar-los com a suport investigatiu. S'han difós la segona setmana d'abril. Els qüestionaris s'han enviat via WhatsApp al grup del Sector de Dones d'Unió de Pagesos, per e-mail a 4 associacions de Dones del món rural i a dones, a dones que han participat en els cursos de formació vinculats a apoderament de les dones del món rural i a amigues i familiars pròpies i que resideixen i treballen al món rural o agrari. La participació ha estat molt elevada i entregada a contestar cada una de les preguntes. El qüestionari s'han tancat quan s'ha al total de respostes desitjades. Amb 2 dies s'han aconseguit les 50 respostes.

Una vegada dut a terme el treball investigatiu de camp s'ha procedit a extreure els resultats obtinguts. Per extreure els resultats s'han analitzat qualitativament les entrevistes realitzades, categoritzant les preguntes i respostes obtingudes en funció dels objectius i hipòtesi plantejada i, pel que fa als qüestionaris, s'han elaborat formatgets en funció de les respostes obtingudes. A partir de les categoritzacions esmentades s'han descrit els resultats obtinguts vinculant-los amb el marc teòric d'investigació.

4.6 Consideracions ètiques

A nivell de consideracions ètiques cal esmentar que ha estat una recerca amb una base teòrica molt treballada i contrastada, ja que, des de la perspectiva investigadora s'ha considerat que, per la rellevància de la temàtica a tractar calia sustentar-ho en una base ferma per poder extreure resultats significatius.

La recerca documental ha estat, principalment, en bases de dades reconegudes i amb autories especialitzades en la temàtica tractada, i, tot allò extret d'altres investigacions i/o informes ha estat citat correctament per evitar possible plagi.

Per les realització de les entrevistes s'ha demanat permís a les entrevistades per poder utilitzar el seu nom, cognom i professió real alhora de plasmar els resultats obtinguts sobre el paper i, pel que fa als qüestionaris, s'ha respectat l'anonimat de les persones participants.

Alhora d'entrevistar o passar el qüestionari s'ha evitat entrar en preguntes que poguessin afectar personalment a les persones enquestades i en cap moment s'ha obligat a contestar cap pregunta.

5. EXPOSICIÓ I ANÀLISI DE RESULTATS

La consecutiva exposició de resultats es desglossarà partint de la base teòrica fonamentada en el marc conceptual de la investigació i, seguidament, es corroborarà amb els resultats obtinguts en les entrevistes i qüestionaris proposats. Degut a l'extensió de les entrevistes i la quantitat de qüestionaris elaborats, aquestes entrevistes i qüestionaris no s'adjuntaran als annexes de la investigació. Si més no, aquelles parts imprescindibles per la investigació són les que constaran en aquest anàlisi i exposició de resultats.

Per poder dur a terme un anàlisi concís dels resultats obtinguts s'ha considerat treballar per mitjà de diferents eixos d'investigació (explicat a l'apartat 4.3 del treball) que han estat útils per englobar les dades extretes de les diferents fonts d'investigació. Les els eixos d'investigació analitzats han estat els següents:

Perspectiva de gènere i estudis rurals
Dinàmiques rurals i desigualtats de gènere
Perspectiva de gènere i polítiques públiques rurals
Participació de les dones en òrgans executius i creació de polítiques públiques

Així doncs, s'inicia el procés d'exposició i anàlisi de resultats:

5.1 Perspectiva de gènere i estudis rurals

Aquest eix pretén investigar sobre si els estudis vinculats al món rural incorporen la perspectiva de gènere com a eina per fomentar el desenvolupament rural i per eradicar les desigualtats de gènere existents. Així doncs, s'han analitzat diferents estudis rurals des de mitjans del segle XX fins a l'actualitat per poder documentar i extreure la realitat de l'eix proposat.

La recerca documental i el marc teòric extret i desglossat a l'inici de la investigació corroboren que, efectivament, els estudis rurals actuals incorporen la importància de la perspectiva de gènere al món rural en els textos, si més no, posen l'accent en la necessitat de profunditzar i treballar més en aquesta direcció a nivell d'estudis, centrant-se en una perspectiva feminista que impliqui transformació. També s'ha comptat amb la opinió de les professionals entrevistades per corroborar la informació extreta de la recerca documental.

A continuació s'analitzen algunes de les cites extretes d'estudis rurals que han parlat i/o integrat la perspectiva de gènere en els seus textos:

La introducció de la perspectiva de gènere és una realitat als estudis rurals a Catalunya i Espanya. (Baylina & Garcia, 2001).

Com podem observar, les autores afirmen que la perspectiva de gènere és una realitat als estudis rurals i, profunditzant amb el seu treball, exposen que l'evolució del feminisme i l'aparició dels estudis feministes, van col·laborar en la introducció del concepte de gènere als estudis vinculats al món rural des de les últimes dècades del s.XX:

La professionalització de la dona i la seva participació social i en consonància amb les reivindicacions de les organitzacions agràries femenines evidencien els profunds canvis

econòmics i socials del món rural, centrats en el context de crisi de les explotacions familiars agràries i en l'inici de la ruptura generacional entre dones rurals. (Baylina & Garcia, 2001)

Seguint amb el fil, la perspectiva de gènere és una realitat als estudis rurals però no de la manera correcta, per aquest motiu costa trobar informació quantitativa de les realitats femenines al món rural, agrari i ramader, ja que segueix existint una invisibilització de la figura de la dona en totes les seves facetes (familiar, participatiu, de treball i formatiu):

També és en aquest moment quan es comença a voler centrar investigacions amb els recorreguts de les dones agricultores i es descobreix que hi ha una escassetat de fonts estadístiques (Documents d'anàlisi geogràfica, 1989).

També, i amb vinculació al que s'ha comentat anteriorment, es reflexiona sobre el significat d'integrar la perspectiva de gènere ja que no és el mateix parlar de la figura de la dona al món rural que parlar de la perspectiva de gènere:

Una cosa és tenir en compte les dones i una altra estudiar el món rural des d'una perspectiva de gènere, és a dir, incorporant els esquemes teòrics i conceptuals de la teoria feminista i de la teoria de gènere. (Baylina & Garcia, 2001)

Aquest fet evoluciona a partir d'inicis del s XXI, on comencen a sorgir estudis amb paraules clau com gènere, món rural, patriarcat, construcció de la identitat, masculinitat i apoderament, ruralitat ampliada, arrelament, perspectiva de gènere o feminisme rural.

La presencia de dones empresàries i autònomes al món rural denota ja un canvi en la construcció del gènere. Les dones emprenedores estan expandint els significats de gènere sobre l'empresariat i la seva associació amb la masculinitat, a la vegada que potencien noves oportunitats perquè altres dones puguin guanyar-se la vida. També amplien les concepcions de gènere a les seves comunitats i més enllà. (Porto, Villarino, Baylina, Garcia, & Salamaña, 2015)

Actualment, es posa en valor el canvi que la nova ruralitat està experimentant, si més no, es considera que la literatura sobre els nous processos de re-ruralització no és suficient i no s'emmarca des d'una perspectiva realment feminista:

La literatura existent sobre els nous processos de re-ruralització actuals és escassa (Woods, 2016, citat per Baylina et. al, 2019)

Existeix una necessitat d'estimular investigacions sobre les relacions de gènere i de poder rurals no només en termes dicotòmics de gènere sinó reconeixent la interseccionalitat d'altres identitats que incorpori una major complexitat i fluïdesa en aquestes relacions. (Baylina et. al., 2019)

Les autores també evidencien que els procediments de canvi no són lineals i que les desigualtats adopten noves formes o sorgeixen noves formes de poder:

És necessària la investigació feminista del medi rural per visibilitzar i desafiar dinàmiques de poder i per continuar polaritzant el gènere. (Baylina et. al., 2019)

Aquí entren també les respostes extretes de les entrevistes dutes a terme a la pregunta: **resulta suficient integrar la paraula perspectiva de gènere als estudis rurals?**

Isabel Álvarez, en l'entrevista afirma que:

El problema és com definim que és la perspectiva de gènere. Ningú negarà la necessitat de la perspectiva de gènere, però el tema de gènere en molts espais està "de moda" tolerar-lo. No n'hi ha prou en parlar de perspectiva de gènere, hem de parlar de perspectiva feminista per parlar de transformació. Cal definir-ho. És important desglossar dades, però no suficient. Actualment, no es defineix que comporta parlar de perspectiva de gènere, aleshores tot pot ser perspectiva de gènere o res ho és. Cal parlar de perspectiva feminista. No es parla de perspectiva feminista perquè és on comencen les resistències. No està ben definit.

En la mateixa línia, Rosa Binimelis afegeix que:

Actualment, a nivell d'Europa és indispensable posar la perspectiva de gènere als estudis, però després s'ha de veure si això és per complir o si realment és integradora i transversal aquesta mirada.[...] Quan parlem d'estudis és important parlar d'estadístiques, i encara més al món rural. Falten dades, hi ha un biaix de gènere a les estadístiques. Hi ha una part de l'administració que s'hauria de posar les piles per tenir dades. [...] Una perspectiva feminista implica una transformació del sistema, no només la mirada, si no fomentar canvis estructurals del sistema capitalista patriarcal, en aquest cas al món rural.

Tal i com exposen ambdues entrevistades i en consonància amb la recerca documental és necessari parlar de perspectiva de gènere, i ja se'n parla als estudis, però no és suficient. S'han de transformar les nomenclatures per començar a transformar per mitjà dels estudis, és necessari parlar de **perspectiva feminista** per poder generar canvis. La evidència recau en que en tots els estudis s'ha d'incloure la perspectiva de gènere com quelcom "obligatori", però el concepte està esbiaixat, banalitzat. Fina ara ha estat útil per començar a tenir-lo en compte, però s'ha de fer un pas més, s'ha de transformar, i parlar de perspectiva feminista com a base pel canvi és primordial, no obstant, els conceptes "feminisme", "feminista", generen reticències degut a que no està correctament definit, ni a nivell conceptual, ni social, ni polític, ni organitzacional.

5.2 Dinàmiques rurals i desigualtats de gènere

Aquesta eix pretén investigar com les desigualtats de gènere existents i persistents al món rural a nivell social, cultural, tradicional i administratiu afecten en les dinàmiques de desenvolupament del món rural i interfereixen en el camí cap a la igualtat d'oportunitats entre dones i homes.

Com podem observar al llarg de la recerca documental i de la història, multiplicitat d'autores afirmen l'existència d'una desigualtat de gènere a tots els nivells, sent aquests familiars, de treball, socials i de participació:

Es categoritza la dècada dels 80 com l'era del "descobriment" de la invisibilitat del treball de la dona al món rural. (Baylina & Garcia, 2001)

La subordinació de la dona en el marc de les relacions familiars i de la comunitat rural, necessita el plantejament d'una política renovada d'arrelament que consideri la professionalització de la dona i la seva participació social. (Vicente Mazariegos, citat per Baylina & Garcia, 2001)

Als anys 80, diferents investigacions van començar a posar l'accent en aquestes desigualtats i invisibilització de les dones i el seu treball com a motor del despoblament rural i l'èxode femení, remarcant la necessitat de polítiques d'arrelament que consideressin les dones imprescindibles a nivell professional i potenciessin la seva participació social.

Certament, i degut a la creixent existència d'organitzacions agràries i rurals feministes, a principis dels anys 2000 es comencen a trencar rols familiars establerts i, d'aquesta manera, es comencen a introduir canvis, però canvis no exempts de resistències:

El context de crisi de les explotacions familiars agràries és l'inici de la ruptura generacional entre dones rurals. (Baylina & Garcia, 2001)

La dècada dels 2000 comença amb diferents estudis vinculats al paper actual de les dones en el desenvolupament rural, la dona i la reestructuració del món rural, la nova ruralitat i la transformació dels rols de gènere o l'agricultura ecològica com alternativa de treball per les dones rurals. (Baylina i Garcia, 2001)

Si més no, com hem comentat, aquests avanços per visibilitzar les desigualtats de gènere existents i per generar moviments de canvis de rols i de relacions entre gèneres no estan exempts de resistències, i aquestes es veuen reflectides, clarament, en els indicadors numèrics:

La taxa d'ocupació masculina és del 79% enfront el 49% de la femenina, i, pel que fa a la inactivitat, els homes es troben en el 15% i les dones en el 38%, si més no, de la població inactiva, les ¾ parts dels homes ho són com a pensionistes i, pel que fa a les dones, es degut al treball domèstic i de cures familiars. (Diagnostico de la Igualdad de Género en el Medio Rural, 2011)

Tal i com mostren els números, una vegada més, s'invisibilitza el treball femení, qualificant el treball domèstic i/o de cures com a inactivitat.

L'avanç no està exempt de dificultats i les dones assumeixen clarament la conciliació laboral i familiar, a diferència dels homes; i segueixen havent de lidiar amb restriccions i qüestionaments al terreny professional derivats de les seves condicions com a dones.[...] Aquesta situació les condueix a elaborar estratègies de defensa i resistència que les empodera però que, a la vegada evidencien encara una arrelada situació de subordinació en la jerarquia social. (Baylina et. al, 2019)

Per tant, es confirma que, amb el pas del temps i segons els diferents estudis citats, van naixent noves maneres de relacionar-se entre gèneres, la professionalització de les dones i la creació de nous projectes liderats per dones al món rural és fa palpable, si més no, segueixen existint

qüestionaments de la societat patriarcal que no fomenten l'arrelament d'aquestes dones als territoris rurals i que ho converteixen en un medi hostil d'entrada.

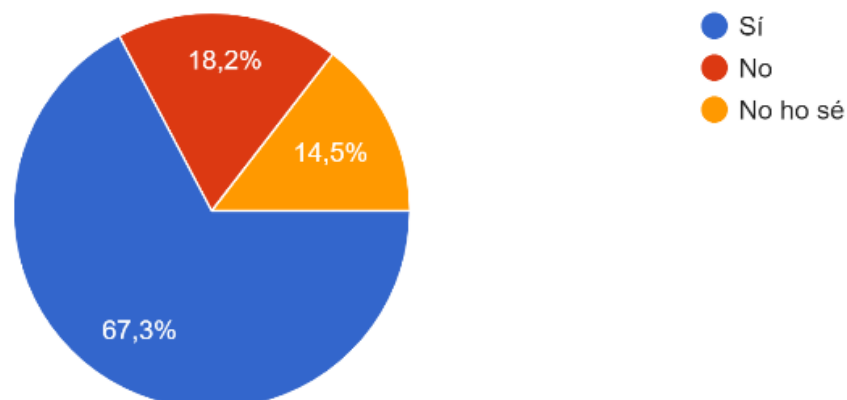
Al costat del potencial innovador de les pràctiques professionals d'aquestes dones s'hi ha de afegir el fet que la majoria realitzen una part desproporcionada de les responsabilitats domèstiques, cosa que és una font d'incomoditat i frustració (Wilbur, citat per Baylina, 2020). [...] En les noves ruralitats, les dones desafien qualsevol pressió social que els impedeixi desenvolupar el seu projecte professional i vital, però això no treu que hagin d'elaborar permanentment estratègies de defensa i de resistència, posant de relleu la seva situació de subordinació en la jerarquia social. . (Baylina, 2020).

Així doncs, es remarca el fet que les dones segueixen essent un col·lectiu més vulnerable degut a les desigualtats persistents, que han de sobrepassar barreres les quals són inexistents pel gènere masculí, que necessiten apoderar-se per tirar endavant els seus projecte i que, tot i així, segueixen assumint, en la major part, les tasques de conciliació laboral i familiar enfront als homes.

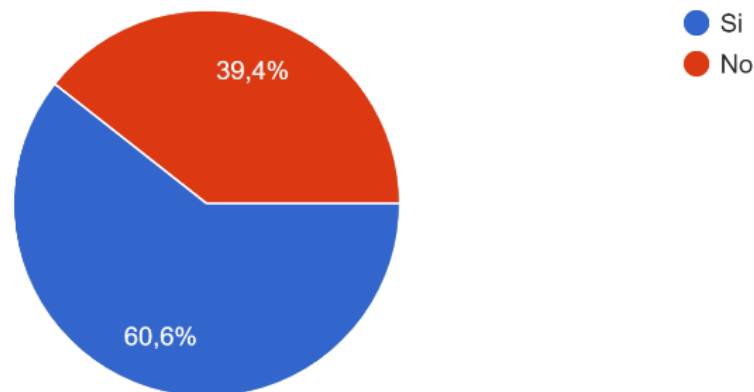
No és possible parlar de base per a noves realitats rurals sense tenir en compte la perspectiva de gènere, ja que les desigualtats tenen moltes formes, i a vegades tenen cares noves, per tant, és de vital importància parlar de desenvolupament rural des d'una perspectiva de gènere ampliada, que tingui en compte les desigualtats existents i les que estan per arribar.

A continuació es presenten les dades obtingudes segons preguntes concretes del qüestionari passat a 50 persones residents al món rural. Aquestes preguntes estan vinculades l'eix d'investigació analitzat en aquest apartat i, una vegada més, ajuden a refermar el contingut i resultats extrets de la recerca documental:

La resposta obtinguda a la pregunta **Consideres que la desigualtat de gènere s'accentua quan parlem de món rural?** ha estat la següent:

Seguint amb el qüestionari, la resposta obtinguda a la pregunta **Com a dona, consideres que el teu treball està invisibilitzat?** ha estat la següent:

Ambdues respostes del qüestionari reforcen l'existència, encara, avui en dia, d'una invisibilització del treball femení i de desigualtats de gènere arrelades i persistents.

En les entrevistes realitzades i en resposta a la pregunta: **Considereu que, el món rural, actualment, és un espai hostil, d'entrada, per potenciar la figura de la dona i per mantenir-la?** Raquel Serrat exposa:

"D'una banda penses que sí, però s'està demostrant que molts projectes petits, innovadors, estan liderats per dones. Les dones aporten un punt diferenciador"

Rosa Binimelis seguint amb el fil de Serrat afirma:

"Segurament sí però també he vist molts avanços en els últims 20 anys. El món rural i agrari català està fent un canvi molt gran, estan canviant els discursos, tenen altres valors i criteris"

Isabel Álvarez contextualitza la situació del món rural d'aquesta manera:

"Sent simple diria que sí, perquè és un espai dirigit per homes. No és un espai que et prioritzarà. Parteixes amb desavantatge, però això també passa al món urbà, encara que allà pots trobar espais, serveis, però també és hostil. El medi urbà tampoc no és amable. Al món rural hi ha més pressió social, menys espais refugi el patriarcat es fa més visible" (Álvarez I. , 2022)

Carme Vidal ho vincula a una anècdota pròpia:

"Recordo molt quan vaig tornar al poble, tinc un número de sòcia de la cooperativa i vaig voler anar a veure una assemblea de la cooperativa agrària. Quan vaig entrar tot eren homes menys una dona, i automàticament hi havia un llenguatge no verbal sobre la meua presència allí. Des de l'estranyesa i la desaprovació, per tant és molt complicat integrar-te en espais on la benvinguda és hostil, i el camp rural i agrari acostuma a ser-ho perquè està dirigit per homes" (Vidal, 2022)

En referència a la pregunta: **Creieu que existeixen desigualtats anclades al món rural i noves desigualtats que neixen amb els canvis socials que es produeixen i que dificulten l'accés i**

manteniment de la figura de la dona en aquests espais? Les entrevistades han contestat el següent:

“Amb la pagesia tradicional, aquestes dificultats hi són pel tema d’assoliment de rols, inclús per les dones mateixes. Assumim un rol de cura de la casa, família, i després l’explotació. Ara es va veient més un canvi, hi ha més lideratge de dones a les explotacions, ens ho hem començat a creure nosaltres mateixes i també el sector masculí està ajudant aquí, perquè també comencen a creure’s el canvi de rols.” (Serrat, 2022)

“Hi ha molts elements de discriminació i hi ha de nous que van sorgint. La desaprovació, el rum rum...cronifica aquestes discriminacions, la discriminació és disciplinadora, genera escola, aprenentatge i escola. Busquem validació, aprovació, per això es important pensar que els feminismes ens donejant les claus per desarticular això.” (Vidal, 2022)

“Parlem d’agricultura familiar que està en resistència però la família ha suposat també en molts casos un sistema d’opressió cap a les dones. Canvien les formes d’opressió, llavors potser hem de deixar de reivindicar la idea de família si no en aquesta idea de comunitat de transformació. La família ha amagat moltes desigualtats al llarg de la història. Noves mirades, nous enfocaments a una realitat canviant però amb estructures que es perpetuen.” (Binimelis, 2022)

“Sí, per això parlo sobre objectiu i eina. És important fer-ho tot en perspectiva de transició. Hi ha coses que les podem veure com el camí, però és important que siguin un camí i no pas per desmobilitzar. No dir el que pensem i ja, o tenir les quotes i ja, o tenir guarderies i ja, o tenir comissó de gènere i ja. És important fer totes aquestes coses per continuar fomentant el canvi, no per aconseguir i per callar. Hem de tenir clar on volem arribar i no tenir com bons els pegats, sinó la transformació com a resultat.” (Álvarez I. , 2022)

Tal i com reafirmen les respostes de les entrevistades i com s’ha analitzat anteriorment a partir de la recerca documental i els gràfics dels qüestionaris, si bé es cert que la societat no és lineal i que s’estan produint canvis als entorns rurals degut a l’apoderament de les dones que en formen part o que han decidit retornar-hi per motius familiars o bé empresarials o lúdics, a la vegada que s’estan evidenciant canvis de rols entre les relacions entre gèneres, segueix fent-se palesa la necessitat d’una desconstrucció de les relacions de poder, de les jerarquies socials, de les perspectives anclades al món rural.

L’estructura patriarcal del món rural té molt de pes i, per tant, és necessària una transformació d’aquesta estructura, però aquesta transformació ha d’anar acompanyada de polítiques rurals enfocades i materialitzades des de la perspectiva de gènere i que impliquin canvis en l’estructura política del país, si no, les desigualtats es perpetuaran i fluiran a mesura que vagin passant els anys, sense tenir en compte les necessitats reals de les dones que viuen i treballen al món rural. Per tant, si aquestes iniciatives, accions, llavors de canvi no estan recolzades per polítiques i plans que realment tinguin en compte i s’executin des de la perspectiva de gènere, aquest avenç es pot veure truncat o bé esbiaixat pel sorgiment de noves desigualtats fomentades per la pròpia cultura patriarcal.

5.3 Perspectiva de gènere i polítiques públiques rurals

Aquest eix d'investigació pretén vincular la importància de que les polítiques públiques adreçades al món rural ho facin des de la perspectiva de gènere i, així, començar a caminar cap a la igualtat d'oportunitats entre dones i homes i cap a un veritable desenvolupament rural.

La consideració a les dones en el poblament i en el despoblament és important, i més quan s'ha demostrat que en les causes de l'emigració juvenil i la sobrerepresentació femenina, la influència de les relacions de poder de gènere han estat fonamentals (Baylina i Garcia Ramon, 2001; Camarero i Sampedro, 2008; O'Neill i Hopkins, 2015; Wiest, 2016; Leibert, 2016, citats per Baylina, 2020).

L'èxode rural femení a Espanya persisteix malgrat la millora innegable de les condicions de vida [...] S'expressen diferents fonts de frustració femenina, entre les quals, la persistent major participació de les dones en la cura de les persones dependents en un context d'envelliment de la població. (Camarero i Sampedro, 2016; citats per Baylina, 2020)

La recerca documental determina que és imprescindible considerar el paper de les dones en el poblament, despoblament i desenvolupament rural, si més no, també accentua que existeix un èxode rural femení que persisteix degut a elements de frustració com la jerarquia social, l'elevada dedicació en les cures i la pressió social pel fet de ser dones i "tenir idees".

Des de la perspectiva investigadora es considera que és imprescindible contemplar el retorn de les dones als pobles com a eix per generar canvis, crear noves feminitats i noves relacions entre gèneres. Feminitats basades en la igualtat, en el creixement professional, en la coresponsabilitat en les càrregues familiars, i relacions entre gèneres sense jerarquies, vinculades a l'aparició de noves masculinitats positives i que contemplen la dona en sentit igualitari i com a motor del desenvolupament rural. Si més no, és primordial tenir en compte que les realitats rurals a Catalunya són molt diverses i que s'han de fer polítiques rurals per territoris i segons necessitats, sempre amb la perspectiva de gènere com a eix transcendental d'aquestes polítiques.

No obstant, en aquest context, que s'està fent per pal·liar aquesta situació vinculada estretament a l'estructura patriarcal des de l'administració pública?

En aquest sentit, i en resposta a la pregunta de l'entrevista: **Considerem que, actualment, les polítiques, plans, accions, adreçades al món rural apliquen la perspectiva de gènere per potenciar-ne el desenvolupament?** Les entrevistades expliquen el següent:

"No del tot, perquè polítiques adreçades per dones són imprescindibles si es vol revertir el despoblament rural i l'envelliment. No només es la perspectiva de gènere, les dones fixem el territori, també són els serveis bàsics. És el discurs de sempre, però conciliar la vida laboral és bàsic. Si volem viure al món rural hem de tenir serveis, si no és molt difícil. És el discurs de fa dècades, però sempre queda escrit amb un paper i no avancem" (Serrat, 2022)

"Jo crec que no, clarament. I, a més, en un context on els últims anys estan naixent organitzacions de dones, s'està fent molta feina però no avancem. Hi ha una flocklorització de la perspectiva de gènere. Encara no es tenen les dones com agents

actives en els sectors. Hi ha unes inèrcies en les que caiem i reproduïm. Hi ha una part de posar-nos la medalla. Podem parlar de perspectiva de gènere o de perspectiva feminista. Falta integrar la visió feminista, hi ha poc treball de continguts amb perspectiva feminista, de transformació. Ens ajuntem per raons bio-socials.” (Binimelis, 2022)

“A la realitat de les polítiques públiques rurals i agràries hi ha un element de fal·làcia, inclús en política pública de violència de gènere també hi ha fal·làcia. Només es anunciada però no integrada, no la transformem en una metodologia de praxis. [...] El concepte d'igualtat té un biaix endocèntric, perquè la igualtat sempre situa un punt d'arribada, un modelatge normatiu, i, per tant, hi ha un patró de normativitat, “aquí volem arribar” aquí volem ser iguals, i aquí és on el model de masculinitat s'ha fet més normatiu perquè és el model d'èxit, i les polítiques públiques moltes vegades estan dissenyades dient a les dones que per tenir èxit a l'espai públic han de copiar el rol patriarcal, manera de fer que s'ha assignat tradicionalment als homes. És una paradoxa, un cercle trampós, ni la mesura de les dones ni la mesura de les polítiques públiques que incorporen la perspectiva de gènere haurien de ser els homes” (Vidal, 2022)

“No. S'escriu però no es parla, estan força lluny de tenir una intenció real de fer-ho. Si tens una intenció real de fer-ho s'han de dedicar tants recursos que no es farà. Hi ha manca de capacitat (personal, econòmic) i tampoc no hi ha una predisposició des de les organitzacions de dones, les organitzacions de dones rurals no són feministes. El que s'ha deixat fer, el foment de la titularitat compartida no és una cosa trencadora. Els criteris de les organitzacions de dones són patriarcal. Si tu fas política pública i no hi ha una pressió real que es transformi tot això no serà. No naixem feministes, ens hem de formar.” (Álvarez I., 2022)

Tal i com comenten les entrevistades actualment les polítiques públiques i rurals no es treballen des de la perspectiva de gènere. Les quatre entrevistades coincideixen en el fet que els textos incorporen la perspectiva de gènere, però aquesta no s'aplica, perquè aplicar-la significaria desconstruir l'estructura patriarcal, trencar el sistema capitalista establert i començar a pensar en les dones com subjectes actius de les polítiques públiques, cosa que implicaria un canvi estructural molt gran, eliminant el mercat laboral del centre de la política per posar-hi les polítiques de cures i, en un sistema capitalista patriarcal això és impossible. Carme Vidal ho descriu de la següent manera:

“Al sistema no li interessa que reformatem la situació que sentim en agenda política, perquè els desequilibris que sentim les dones hi són perquè estem en un sistema on la dimensió estructural genera opressió cap a les dones, si agenciem aquest relat i el fem polític, és un relat que qüestiona el sistema des d'una practica vital, i la practica vital és irrefutable i transversal.” (Vidal, 2022)

“Incorporar la perspectiva de gènere a la política passa per tres passos: reconèixer la dona com a subjecte de la política pública, recollir la seva participació de manera real i sincera (poder incidir en quina és l'agenda de política pública) i començar a generar relats sobre la història i el present que incorporin la veu, expertesa i experiència de les dones. [...] Tot això té un límit, la perspectiva de gènere a nivell metodològic és una eina que qüestiona el sistema, per tant, la implementació correcta de la perspectiva de gènere genera un punt de fuga perquè permet plantejar un estadi de consciència crític

al sistema, en el model de cures, patriarcal, capitalista, colonial, per tant, el sistema proveeix la eina però després fa impossible que aquesta eina es pugui aplicar en condicions i la buida de contingut.” (Vidal, 2022)

Tal i com expressa Carme Vidal, aquí hi ha un treball, un marc mental que aconseguixi que les dones deixin de ser objecte de la política pública per a passar a ser subjectes de la política pública, i això significa poder decidir, entendre que les dones tenen coneixement i saber per poder aportar, i no només en allò que ve fet, si no decidir agenda política, necessitats i prioritats.

Un clar exemple de que les dones no són considerades subjecte de les polítiques públiques el trobem en la Política Agrària Comuna (PAC) i en els Plans de Desenvolupament Rural (PDR), les quals són les dues grans polítiques comunitàries i autonòmiques que tenen la capacitat de potenciar el desenvolupament rural i agrari des de la perspectiva de gènere. Ja, al 1990, Garcia Ramón parlava de la importància del paper de les dones en les polítiques agràries:

El paper de la dona a l'agricultura és imprescindible per comprendre processos de reestructuració i per dissenyar polítiques agràries del futur. (Garcia Ramón, 1990)

i, actualment a 2022, ens trobem en la següent situació:

La major part dels fons de la PAC es destina a pagaments directes per unitat de superfície, cosa que afavoreix principalment grans propietaris i empreses de cultius intensius.[...] Pel que fa al desenvolupament i al contingut de la PAC, són múltiples les mencions als beneficis dels models de producció poc sostenibles, a gran escala i cada cop més mecanitzats. Aquests models, en realitat, aparten les dones, ja que estan altament masculinitzats. (Álvarez i Benlloch, 2020)

“Si bé es cert que totes les mesures poden incloure les dones, aquestes mesures no les esmenten ni les representen. I, encara que les incloguin, l'aplicació d'aquestes polítiques que, erròniament, es consideren neutres, reproduceix i aprofundeix la desigualtat, ja que parteixen d'un punt de vista que no és igualitari.” (Álvarez i Benlloch, 2020)

Aquestes qüestions a nivell europeu i estatal són molt rellevants, ja que constitueixen el marc de referència per elaborar polítiques enfocades al desenvolupament agrari i rural, i, actualment, aquest marc de referència s'està treballant sense una perspectiva de gènere real. En el mateix camí i sentit, el PDR de Catalunya tampoc no integra la dona com a subjecte de la política pública:

“Posar èmfasi en el col·lectiu de joves, mentre que el col·lectiu de dones pot ser objecte d'una prioritat menor a causa de les millores significatives experimentades en els períodes de programació anteriors”. (p. 42 del PDR de Catalunya, versió de 07/02/2020)

Després d'aquesta frase del PDR de Catalunya es troben frases que al·ludeixen a que només el 17% de les persones davant de les explotacions agràries són dones i que es denota una masculinització de la població en edat laboral i que hi ha dificultats d'integració de dones en el treball agrari.

“Es valora de manera positiva l'augment del nombre de dones que treballen a mitja jornada perquè es considera que així poden compatibilitzar-ho amb les tasques de la llar” (Álvarez i Benlloch, 2020)

“En cap PDR de cap comunitat autònoma estatal es fa referència a la violència de gènere al món rural quan el temps de permanència de les víctimes de violència amb l’agressor és de vint anys.” (Álvarez i Benlloch, 2020)

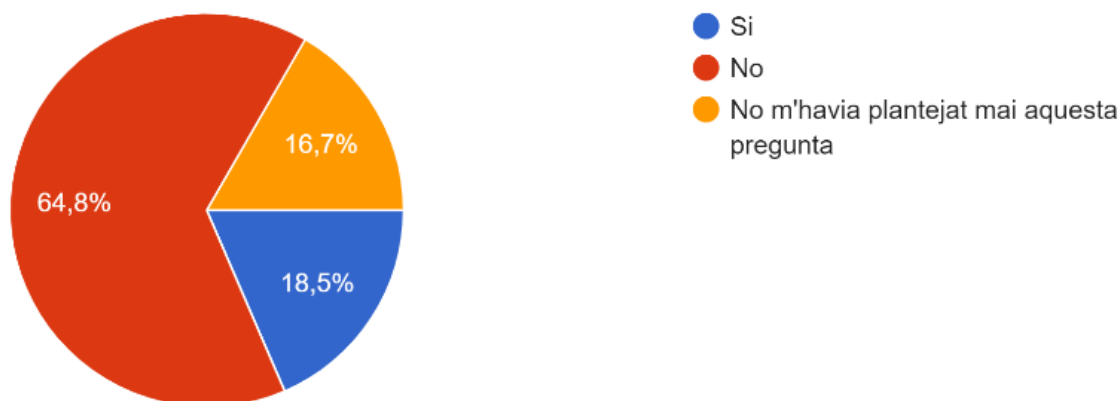
“Si incorporem la perspectiva de gènere, la política agrària l’hem de deixar de pensar en clau de producció i començar la a pensar en clau d’articulació de territori, comunitats i vides. És un salt que s’ha de fer, i només es podrà fer si les dones empenyem perquè som les que podem fer aquest salt”. (Vidal, 2022)

Tal i com s’exposa, els resultats de la recerca documental sobre la PAC i els PDR evidencia el que comentava Carme Vidal a l’entrevista, si no es reconeix la dona com a subjecte de la política pública, es recull la seva participació de manera real i sincera i s’incorpora la seva realitat, és impossible dur a terme polítiques rurals i agràries que, realment, tinguin en compte la perspectiva de gènere més enllà del text escrit.

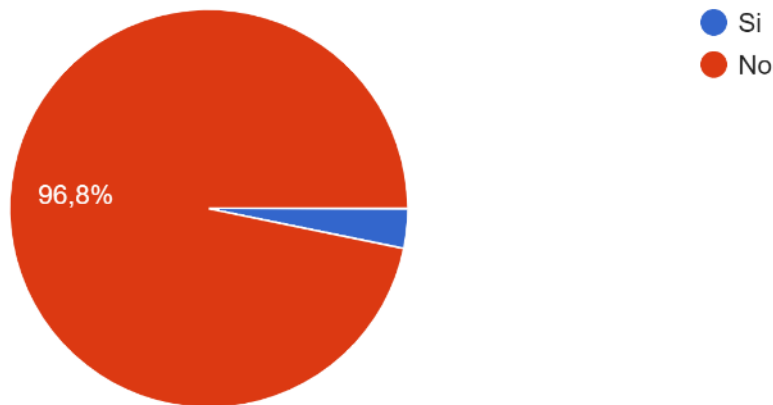
També sorprèn negativament el fet que cap dels PDR, a nivell estatal, parlen de la violència de gènere al món rural, quan, tal i com indiquen Álvarez i Belloch (2020) la permanència amb l’agressor quan es resideix al món rural és molt llarga. No incloure una temàtica tant real, evident, vinculada purament a la desigualtat de gènere en uns plans que pretenen ser llegits amb perspectiva de gènere fa visible la situació de poca importància i invisibilització del paper i situació de les dones al món rural.

Per consolidar l’argumentació dels resultats exposats, a continuació es presenten diferents dades obtingudes per mitjà de preguntes del qüestionari passat a 50 persones residents al món rural. Aquestes preguntes estan vinculades a la variable investigada en aquest apartat i, una vegada més, ajuden a refermar el contingut i resultats extrets de la recerca documental i a les entrevistes:

A la pregunta ***Consideres que quan des de les Administracions es fan Plans per potenciar el desenvolupament rural, es te en compte la perspectiva de gènere?*** El resultat ha estat el següent:

A la pregunta: **Com a dona, en cas que hagi plantejat crear o hagi creat un negoci vinculat al món rural o agrari, creus que el suport de les administracions és suficient i està ben enfocat?**
El resultat ha estat la següent:

Les dades extretes de les enquestes en ambdues preguntes segueix la mateixa línia analitzada anteriorment, es considera que les polítiques públiques rurals i agràries no tenen en compte la perspectiva de gènere d'una marea clara (64,8% de les respostes) i, al mateix temps, consideren que no proporcionen el suport suficient que necessiten les dones, amb un 96% de respostes negatives, per poder desenvolupar un projecte al món rural i/o agrari ja que, tal i com s'ha exposat en els resultats de la recerca documental, no s'integra la dona com a subjecte de la política pública i, per tant, les polítiques que s'apliquen estan altament centrades en el gènere masculí i en l'estructura patriarcal.

Isabel Álvarez, Rosa Binimelis i Carme Vidal analitzen, a l'entrevista, la importància d'avançar a cap a unes polítiques més enllà de la perspectiva de gènere, i parlen de **perspectiva feminista** (ja anomenada en l'anàlisi de la variable de perspectiva de gènere i estudis rurals) com a eina transformadora:

“Quan parlem de perspectiva de gènere parlem de visibilitzar aquesta feina, de les dones, una mirada que tingui en compte les dones. El gènere és una construcció social del que és ser home o dona en aquesta societat. Una perspectiva feminista implica una transformació del sistema, no només la mirada, si no fomentar canvis estructurals del sistema capitalista patriarcal, en aquest cas al món rural. [...] La perspectiva de gènere crec que es necessària per posar la mirada allà però et trobes en coses que confirmen els rols tradicions, (posar escoles bressols perquè les dones estiguin al món rural etc.) s'hauria de mirar més a les dones com agents actius. La perspectiva feminista fomenta la reorganització social. El treball remunerat és una part i tot lo altre el sosté, el feminisme ha de ser anticapitalista.”
(Binimelis, 2022)

“Una cosa és on volem anar, i l'altra on som. Estem en un punt de desigualtat. No s'està enfocant bé des de la perspectiva de gènere perquè sempre s'associa a les dones, però és cert que al punt que estem és molt important que hi hagi serveis al món rural per alliberar les dones. El que passa és que temes de llar d'infants, assistencials i tal s'associa com a treballs/necessitats per a les dones, i aquí estem enfocant malament. Una altra cosa és que

es faci servir com a eina per alliberar les dones de les triples jornades. Estic d'acord en que existeixin espais de cura, però que sigui perquè elles no hagin de tenir cura d'ells, i no perquè tinguin feines precàries. Ara està bé com a eines, però el que és important és saber perquè, és a dir, és una transició, el que és important és la transformació de la vida de les dones en el món rural i això només es pot fer des d'una perspectiva feminista, perquè si no tot seran pegats". (Álvarez I. , 2022)

"Hem d'entendre que no hem de fer feines de mitja jornada perquè les dones del món rural puguin continuar cuidant i estan a tot arreu si no que hem d'entendre com generem un model que es centri en les cures. I això passa per parlar de decreixement, de sobirania alimentària, (deixar de pensar en el camp com un lloc de producció i pensar en un espai d'articulació, articulem vides, comunitats, projectes, dimensions més enllà de la producció) El feminisme i la perspectiva feminista ha de ser anticapitalista i basada en articular relacions d'equilibri." (Vidal, 2022)

Les autores fan una forta crítica al concepte de perspectiva de gènere tal i com s'està aplicant actualment en les polítiques públiques rurals i agràries. Afirmen que perspectiva de gènere no significa posar més mesures assistencials per "descarregar" a les dones del sistema de cures, si no que parlar de perspectiva de gènere hauria de comportar canvis estructurals, de feminisme, d'anticapitalisme, de relacions d'equilibri i des sosteniment de la vida, per tant, consideren que és més òptim parlar de perspectiva feminista, perquè la paraula feminisme implica desconstruir el capitalisme patriarcal per generar canvis socials, de rols, tradicionals del sistema, no només una mirada general amb petites incisions.

Per tot això, i per poder convertir a les dones en subjectes de les polítiques és important saber quins són els espais de participació on es recull la veu, el saber i l'expertesa de les dones, però, tal i com exposa Carme Vidal en l'entrevista *"la realitat és que no existeixen. No s'està fent un recull en aquesta direcció, no hi ha una metodologia dirigida a conèixer que és allò que les dones estan demanant. O diagnòstica, quan és la situació real de les dones"*.

Així doncs, es primordial començar a treballar en la línia de crear aquests espais, i això només ho podem fer fomentant la participació i implicació de les dones en els òrgans executius i en la creació de polítiques públiques.

5.4 Participació de les dones en òrgans executius i creació de polítiques públiques

Aquest eix pretén vincular la importància de la participació de les dones en els espais on es prenen decisions i com aquest fet és primordial alhora de crear polítiques públiques on la dona en sigui subjecte actiu. També pretén donar visibilitat a alguns dels motius pels quals resulta tant difícil fomentar la participació de les dones en aquests òrgans i espais.

Les dones han constituït un capital social i humà molt important per el desenvolupament rural i local en el medi rural a nivell econòmic, social i polític. (Garcia Ramon & Baylina, 2000; Pallarès et. al., 2004 i Tulla et. al., 2012)

Les dones es troben, en la seva majoria, allunyades encara dels espais o en prenen decisions i s'elegeixen les prioritats organitzacionals. (Álvarez i Benlloch, 2020)

Si bé es cert i es fa palès que les dones han estat i són indispensables pel desenvolupament rural a nivell econòmic, social i polític, per què, i tal i com hem analitzat al llarg de l'exposició de resultats, no es tenen en compte alhora de participar, crear i formar part de les polítiques públiques adreçades al món rural?

Carme Vidal, Isabel Álvarez, Rosa Binimelis i Raquel Serrat reflexionen sobre la participació de les dones, la importància d'aquesta i el perquè costa tant d'aconseguir-la: ***Que opineu sobre la participació de les dones en òrgans organitzatius, de governança, associatius, de poder i d'execució al món rural? Creieu que hi ha menys participació per rols de gènere establerts i anclats i pel predomini de l'estructura patriarcal del món rural?***

"Si, però jo sempre dic el mateix. Som nosaltres que hi hem de voler ser. Falta participació femenina a tot arreu, però costa molt. Penso que encara tenim assumits els rols de gènere tradicionals. No veig que les que vulguem no puguem, la que hi vol ser i pot ser, però tot i així costa. Nosaltres mateixes ens hem de creure que és necessari que hi siguem. Les dificultats a casa i són, els rols estan establerts, necessitem el recolzament a casa, i això costa d'encaixar. Nosaltres estem assumint que no hem de demanar permís per fer les coses i ells comencen a assumir que no han de donar permís a ningú perquè les faci" (Serrat, 2022)

"Si no hi ha canvis estructurals no s'augmentarà la participació. S'han de donar les condicions materials perquè això passi. Nosaltres tenim rols tant integrats que hem de començar a canviar estructures. [...] Hi ha dues mirades, el procés per arribar, que tot allò que tens al voltant ja dificulta, i després l'espai. Com et reben, que es tingui en compte la teva oposició, en quina mesura es respecta, sentir-te recolzada, i una part del propi espai que és com s'estructura i com no ens relacionem a l'espai. La pròpia estructuració de l'espai és un altre obstacle. [...] El patriarcat forma part de nosaltres. Hem de fer una lluita profunda amb nosaltres mateixes. EL moviment feminista a Catalunya ha estat molt urbanita i amb poca mirada al món rural. Ha estat un espai oblidat des dels moviments socials." (Binimelis, 2022)

"Crec que es sumen molts factors, les dones estan travessades per múltiples desigualtats i sobretot al sector agrari. Això els resta legitimitat en diferents espais perquè encara no se'ls sent com a éssers capaços. Després tenim la doble i triple jornada, cures, gestions del temps, el temps per a participar és menor i no podem compatibilitzar amb les tasques que desenvolupem". (Álvarez I., 2022)

"Intentem fer participar les dones en espais, estructures molt masculines i patriarcal, per jerarquies, formes de funcionar, etc. Per a poder sentir-te política, (que la teva participació transforma) primer hi ha un treball necessari de fer en les dones que és de sanació i agència. És a dir, totes les dones hem patit al llarg de la nostra vida moltes violències sistèmiques i necessitem poder sanar i comprendre aquestes violències des de la dimensió sistèmica, estructural, per a sanar la dimensió vivencial [...] La participació de les dones demana un treball previ que te que veure en comprendre, sanar, posicionar i projectar. Això es un treball que les dones necessitem fer per sentir que la nostra és un presencia que és política. Sentir que tenim les eines, estem molt acostumades a que davant de diverses mirades abaixem el cap, depèn de quins comentaris sentim inseguretat i ens tapem, davant de recriminacions, "tos", posicionaments de cos, etc. ens empetitem, i hem de saber que actuem així perquè hi ha un aprenentatge darrera que hem de desarticular, hem de parlar d'això." (Vidal, 2022)

Com podem observar en les opinions professionals de les quatre entrevistades, totes, d'una manera o d'una altra, fan al·lusió al sistema patriarcal existent com a barrera per fomentar la participació de les dones. Totes coincideixen en el fet que, si no hi ha canvis estructurals no serà possible potenciar aquesta participació. Segons les entrevistades, les dones tenen els rols entesos tradicionalment com a femenins tant integrats que costa canviar. També coincideixen en que els espais actuals de participació i decisió, ja siguin organitzacionals, administratius o polítics són molt masculins, per jerarquies, maneres de funcionar, i són hostils per les dones. I aquesta hostilitat s'accentua perquè nosaltres mateixes tampoc ens sentim polítiques ni que la nostra opinió compta.

Tal i com descriu Carme Vidal és imprescindible, abans de formar part dels espais actuals de participació, trobar espais de sanació. Espais on es desenvolupi un treball basat en la comprensió del que hem viscut, sanar-ho, posicionar-nos i projectar que volem, que necessitem i que és prioritari. Si no es fa aquest treball previ, és difícil, en una gran part de les dones, sentir que tenen una presència política, que tenen eines per debatre, opinar i prendre decisions en espais masculinitzats i patriarcals i que generen hostilitat ja d'entrada.

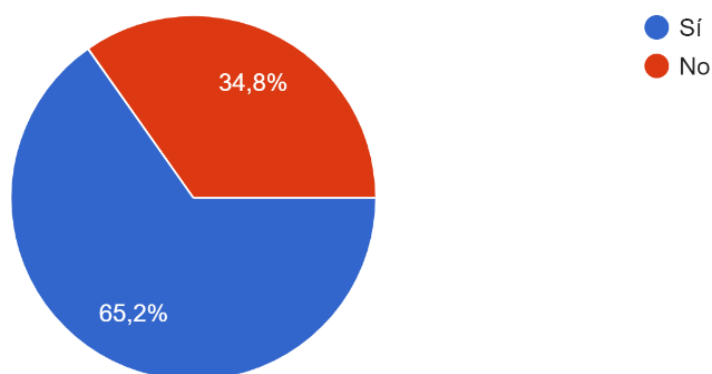
També, i degut una vegada més a l'estructura patriarcal, les dones tendeixen a assumir els rols de cura familiar i relacional alhora que desenvolupen el seu treball i, aquest fet, ajuda a que costi trobar temps per poder dedicar a espais d'implicació i participació.

“El gran camp de batalla és el sistema de model de cures, el sistema de model de cures és un lloc de privilegi per als homes. Ells al llarg de la seva vida aprenen que són subjectes de dret, que han de ser proveïts de cura i no n'han de proveir.” (Vidal, 2022)

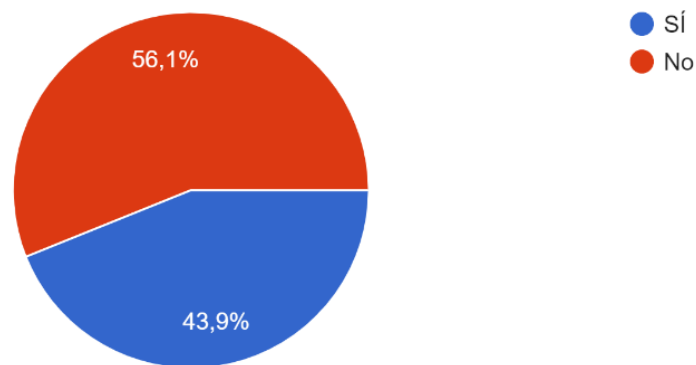
Per poder començar a canviar estructures i poder fomentar la participació de les dones és imprescindible canviar el model de cures actual, i això només es pot fer traient el mercat de treball del centre del sistema capitalista patriarcal per introduir-hi la importància de les cures i crear noves polítiques adreçades a nous models de cures, però això no interessa a nivell de polítiques, per això tampoc interessa la participació activa de les dones en les posicions de decisió i execució (subjectes polítics), ja que això comporta introduir una perspectiva feminista que desconstrueixi les estructures actuals i això, a nivell de recursos “no es pot permetre”.

Per consolidar l'argumentació dels resultats exposats, a continuació es presenten diferents dades numèriques del qüestionari:

Les dades obtingudes a la pregunta: ***Creus que pel fet de ser dona existeixen més barreres socials (o barreres que ens posem nosaltres mateixes degut al sistema patriarcal) alhora de participar en espais organitzacionals, polítics o de decisió?*** han estat les següents:

La resposta obtinguda a la pregunta: **En cas que pertanyis a alguna organització, t'agradaria participar o involucrar-te més?** ha estat la següent:

Els dos resultants dels qüestionaris reflecteixen la realitat actual de la participació de les dones a nivell organitzacional o polític. D'una banda, un 65,2% de les persones enquestades consideren que existeixen barreres, pròpies i externes, basades en el sistema patriarcal que dificulten la participació femenina i, d'altra banda, un 56,19% de les respostes afirmen que no volen participar més en les organitzacions de les quals formen part. Aquesta pregunta té una segona part de resposta ampliada amb els motius pels quals no volen participar més en les organitzacions, i, la majoria de les respostes ampliades es situen en "la falta de temps", "el tipus d'organització masculinitzada" o en "no sentir-se escoltada".

Queda un llarg camí per recórrer en l'àmbit del foment de la participació femenina i perquè aquesta participació sigui també valorada en les esferes polítiques i es tingui en compte alhora de generar polítiques rurals amb una perspectiva feminista.

Per finalitzar les entrevistes, s'ha instat a les entrevistades a reflexionar **de quina manera podríem començar a escalar cap al foment de la vertadera participació de les dones en la creació de polítiques rurals des de la perspectiva de gènere** i han aportat les següents reflexions:

"Una molt important és la formació feminista a les dones i les administracions, és un treball paral·lel. Les dones han d'adonar-se sobre que parlem i de les violències que les travessen. Necessiten conèixer que hi ha altres formes i generar formació i xarxes de suport entre totes. Les dones han de començar a ocupar espais on es decideixen les coses. L'administració aquí també té pes. (es pot començar per coses artificials com les quotes de dones per poder fer reunions, si no hi ha un 40% de dones no es fa reunions a l'administració). Però han de començar a participar en aquests espais. Volem canviar, però hi ha tantes resistències que hem de començar. Els espais existents són molt poc transformadors. Estan construïts sobre bases arcaiques, costa que aquests espais vulguin canviar les coses. És important pensar en un canvi estructural i de sistema. I com hem dit, no hi ha capacitat de recursos per dur-ho a terme." (Álvarez I. , 2022)

"Està clar que s'ha de tocar la política, hi ha infinits temes que s'han de tocar des d'una perspectiva rural i feminista. Drets, serveis, infinitats de temes a reestructurar. S'ha de parlar de ruralitats, rellegir la política pública. Tenim una tendència de simplificar un tema tant complex i que afegeix diversitat com és el món rural. El món rural com a tal no existeix, existeixen mons rurals. No hem de parlar de la dona, existeixen dones variables i diferents. Hem d'apartar aquest discurs únic i hegemònic que simplifica aquesta realitat que no te sentit. [...] El que es necessita son polítiques de coresponsabilitat. No s'està enfocant bé. No

es necessiten polítiques perquè nosaltres puguem conciliar, polítiques i accions de coresponsabilitat amb els nostres companys en tots els àmbits". (Binimelis, 2022)

"Ara mateix estem en un context de lideratges fluids. Hi ha dones a diferents espais a nivell de Catalunya accionant propostes de transformació d'àmbits concrets. Elles generen un nucli d'influència i modelatge. Qui genera un espai d'articulació de tot això? Qui es sent cridada a interpel·lar aquest moviment que ja existeix? Quins lideratges polítics estan oferint liderar aquests espais des d'un relat que convoqui a aquestes dones que ja estan accionades i que se les nombri i es sentin representades? Quins relats tenim, des d'on els construïm? Ens sentim cridades? [...] És una articulació que ha de ser necessàriament orgànica, jo he de poder generar un relat vertader i la persona que es sent cridada per aquest relat l'ha d'escoltar i l'ha de sentir propi i vertader, si no, no funciona. Això te que veure amb un moviment de contagi, si no, no avançarem. Hi ha d'haver un treball orgànic i des de baix que passi per establir espais polítics de relació política entre dones, i han de ser espais on anar a compartir la vida, i fer feina, evidentment. Si no puc compartir, des-tensionar, de que em serveix? Hem de poder sentir-ho i passar-ho bé. (Vidal, 2022)

Les entrevistades remarquen la necessitat de crear espais on les dones es sentin amb ganes de participar, on puguin compartir, parlar i entendre les diferents violències que les han travessat al llarg de la història. També donen importància a la formació feminista, tant des de lo més orgànic (associacions de dones, etc.) fins a les administracions. Parlen també de quotes en els espais de participació com a "remei" per començar a fomentar la implicació de les dones. Consideren que s'han de potenciar polítiques de coresponsabilitat i no tenir un discurs únic sobre les dones i sobre el món rural, ja que existeixen moltes realitats diferents i no només una tipologia de món rural. Remarquen el fet que sentir-se cridades, de tenir lideratges que articulin els diferents espais de participació i que ajudin a sentir pròpies les lluites.

També, des de la seva perspectiva, han d'existir espais no mixtes per poder desenvolupar tot el que hem comentat anteriorment ja que dones i homes no ocupen la mateixa posició dins el patriarcat:

"Els feminismes són espais de construcció teòrica i pràctica que el que volen es desarticular els sistemes de poder. Llocs de reflexió i pràctica per a poder pensar com desarticulem aquests sistemes i com construïm nous sistemes relacionals. Homes i dones no ocupem la mateixa posició dins el patriarcat, tenim costures patriarcals diferents. Ells han de fer un moviment, han de treballar. Nosaltres podem generar contextos però el treball l'han de fer ells per la seva banda, d'inici. Perquè tot això pugui ser, les dones necessitem espais no mixtes, espais on sanar, on puguem articular. Els feminismes han vingut al món i estan al món perquè el món sigui un lloc de convivència, per generar un marc mental de reflexió, de canvi i de transformació respecte als sistemes de poder. Tothom ha d'estar aquí, però de maneres diferents. I, sobretot, em de saber que en els espais mixtes les dones hi hem d'arribar bé, sanades i on l'altre ens reconegui la interlocució." (Vidal, 2022)

Així doncs, actualment, hi ha un llarg camí per recórrer pel que fa al foment de la participació activa de les dones en els espais de decisió per la promoció de polítiques públiques des de la perspectiva de gènere. Si més no, podem anar observant que els discursos de les persones professionals que han estudiat el tema comencen a allunyar-se de les tradicionals respostes a la falta de participació femenina vinculades només als rols de cura i familiars, per donar lloc a altres respostes més actuals i vinculades a les estructures patriarcals, jeràrquiques i masculinitzades, i que, segurament, han estat sempre la base d'aquesta participació passiva de les dones.

6. CONCLUSIONS

A continuació es presenten les conclusions de la investigació. Es presentaran els resultats obtinguts a partir dels objectius i hipòtesi inicial. Es relacionaran les diferents argumentacions i les idees desenvolupades al llarg del treball i, seguidament, s'exposaran algunes línies d'investigació obertes i possibles interrogants que hagin quedat per resoldre per hipotètiques futures recerques. Per finalitzar les conclusions, es treballarà sobre el possible impacte social a curt, mig i llarg termini que pot tenir la investigació realitzada.

El projecte d'investigació s'engloba en el següent **objectiu general**:

Emmarcar la importància de la perspectiva de gènere en les polítiques públiques per al desenvolupament del món rural

D'aquest objectiu general se'n desglossen els consecutius objectius específics:

1. Documentar el passat i present de la perspectiva de gènere al món rural
2. Analitzar les polítiques públiques actuals pel foment del desenvolupament rural des de la perspectiva de gènere
3. Generar propostes pel foment de la perspectiva de gènere en les polítiques públiques rurals

A través dels objectius d'investigació s'ha consensuat la següent hipòtesi d'investigació:

- **Hipòtesi:** S'ha de treballar de manera més conscient per dotar de contingut el concepte de perspectiva de gènere en les polítiques públiques adreçades a fomentar el desenvolupament rural.

En primer lloc, es desglossen els resultats extrets a partir dels objectius específics d'investigació per, posteriorment, poder generar una reflexió al voltant de l'objectiu i hipòtesi general:

- Documentar el passat i present de la perspectiva de gènere al món rural

La intenció d'aquest objectiu específic ha estat crear un marc on sustentar, a nivell teòric-documental, com, des de mitjans de s.XX fins l'actualitat ha evolucionat la inclusió de la dona als estudis rurals, els quals són bàsics per fonamentar la necessitat de crear polítiques rurals basades en la perspectiva de gènere.

Per mitjà de la recerca documental i les entrevistes dutes a terme s'ha pogut corroborar que els estudis rurals o vinculats al desenvolupament rural, en un inici, es centren en parlar de la figura de la dona al món rural i que, amb el pas dels anys, segueixen destacant la figura de la dona com a eix vertebrador del desenvolupament rural però des de la vessant de la perspectiva de gènere, i destaquen la importància d'aquesta perspectiva en les polítiques públiques per pal·liar el despoblament i per engegar el motor del desenvolupament rural.

Si més no, tot i que els estudis rurals actuals incorporen la importància de la perspectiva de gènere al món rural en els textos, es posa l'accent en la necessitat de profunditzar i treballar més en aquesta direcció a nivell d'estudis, centrant-se en una perspectiva feminista que impliqui

transformació. És a dir, deixar de parlar de perspectiva de gènere per parlar de perspectiva feminista, ja que es considera que s'ha banalitzat la paraula "perspectiva de gènere". S'han de transformar les nomenclatures per començar a transformar per mitjà dels estudis. La evidència recau en que en tots els estudis (vinculats a política, fons socials, etc.) s'ha d'incloure la perspectiva de gènere com quelcom "obligatori", però el concepte està esbiaixat. Fins ara ha estat útil per començar a tenir-lo en compte, però s'ha de fer un pas més, s'ha de transformar, i parlar de perspectiva feminista com a base pel canvi és primordial, no obstant, els conceptes "feminisme", "feminista", generen reticències degut a que no està correctament definit, ni a nivell conceptual, ni social, ni polític, ni organitzacional.

Seguint amb el fil dels estudis vinculats al món rural es destaca una escassetat de dades alhora de parlar quantitativament de les realitats femenines al món rural. El fet de tenir una escassetat de dades per poder treballar sobre la dona al món rural provablement estigui vinculat a la invisibilitat de la figura de la dona en totes les seves facetes (familiar, participatiu, de treball i formatiu) al llarg dels anys. Aquesta evidència resulta vital per poder comprendre per què a nivell de polítiques públiques rurals amb perspectiva de gènere s'avança "amb pals de cec", tenint en compte aspectes que no reflecteixen les realitats rurals femenines actuals i passant per altres necessitats i prioritats canviants. Els procediments de canvi no són lineals i, dia a dia, les desigualtats persistents adopten noves formes, neixen altres formes de poder, de relacions entre gèneres, de ruralitats, i, aquesta falta de dades, sumat a la no consideració de les dones com a subjectes polítics es reflecteix a les polítiques rurals actuals, amb necessitats i prioritats errònies vinculades a les dones i amb biaixos quan es parla de perspectiva de gènere.

- [Analitzar les polítiques públiques actuals pel foment del desenvolupament rural des de la perspectiva de gènere](#)

La intenció d'aquest objectiu específic ha estat analitzar com les polítiques públiques actuals vinculades al desenvolupament rural integren la perspectiva de gènere i si aquesta perspectiva de gènere s'adequa a les necessitats i prioritats reals de les dones que viuen i treballen (o volen viure i treballar) al món rural. Per poder fonamentar aquest objectiu s'ha treballat l'anàlisi, des de la perspectiva de gènere, de la Política Agrària Comuna (PAC) i els Plans de Desenvolupament Rural (PDR) existents actualment a l'estat Espanyol i a Catalunya.

Pel que fa al contingut de la PAC són múltiples les mencions als beneficis dels models de producció poc sostenibles, a gran escala i cada cop més mecanitzats i, aquests models, aparten les dones, ja que estan altament masculinitzats. La major part dels fons de la PAC es destina a pagaments directes per unitat de superfície, cosa que afavoreix principalment grans propietaris i empreses de cultius intensius.

El fet que la major part dels fons de la PAC es destinin a grans empreses no facilita la incorporació de dones a activitats agràries o ramaderes ja que, com s'ha exposat al llarg de la recerca documental, les dones tendeixen a innovar a petita escala, relacionant-se amb el medi de manera sostenible, ecològica i amb circuits de producció tancats o projectes per diversificar l'economia rural i compatibilitzar-la amb la seva activitat considerada no-productiva. (conciliació familiar, etc.). Així doncs, es considera un fet destacable i potenciador de desigualtats d'oportunitats que la política rural més important a nivell europeu (la PAC) no tingui en compte la tipologia de negoci que tendeixen a fomentar les dones als espais rurals i agraris.

L'absència de les dones en la narrativa de la PAC és un fet que, en si mateix, comporta que les polítiques que en deriven segueixin replicant el patró d'un no-enfocament de gènere vertader, encara que, des de l'estat espanyol s'escriguin objectius específics que portin el concepte "perspectiva de gènere". Aquesta carència d'enfocament de gènere des de les necessitats reals, es converteixen en una ajuda més a la invisibilització dels sectors femenins al món rural.

Aquestes qüestions a nivell europeu i estatal són molt rellevants, ja que constitueixen el marc de referència per elaborar polítiques enfocades al desenvolupament agrari i rural, i, actualment, aquest marc de referència s'està treballant sense una perspectiva de gènere real.

En el mateix camí i sentit, el PDR de Catalunya tampoc no integra la dona com a subjecte de la política pública. El PDR català incorpora la Dona en el mateix espai que els Joves i inclús fa esment de potenciar més la figura dels joves que es volen incorporar a l'activitat agrària o rural que no pas les dones, qui, segons el text del PDR, ja s'ha potenciat en polítiques anteriors. Si més no, el mateix PDR destaca, en contraposició al que s'ha exposat anteriorment, que només el 17% de les persones davant de les explotacions agràries són dones i que es denota una masculinització de la població en edat laboral i que hi ha dificultats d'integració de dones en el treball agrari. Per tant, el mateix PDR presenta un biaix en la narrativa, exclou les dones i les seves necessitats quan les mateixes dades demostren que hi ha una falta d'incorporacions femenines a activitats rurals i agràries.

Seguint amb el PDR català, es dona molta importància al treball reproductiu de les dones com a clau per fixar població al medi rural i, també, en el mateix PDR, es valora de manera positiva l'augment del nombre de dones que treballen a mitja jornada perquè es considera que així poden compatibilitzar-ho amb les tasques de la llar. Una vegada més, un enfoc equivocat de la perspectiva de gènere, que no busca "descarregar" les dones del sistema actual de cures, si no transformar aquest sistema per viure en un món rural més equilibrat.

Per últim, i en referència a cada un dels PDR existents a nivell estatal, cap d'ells parla de la violència de gènere al món rural, quan és un factor importantíssim al món rural i condicionant de la desigualtat de gènere. La permanència amb l'agressor quan es resideix al món rural és molt llarga. No incloure una temàtica tant real, evident, vinculada purament a la desigualtat de gènere en uns plans que pretenen ser llegits amb perspectiva de gènere fa visible la situació de poca importància i invisibilització del paper i situació de les dones al món rural i reforça l'argument sobre que totes les polítiques públiques estan pensades des d'una perspectiva masculina i decidida en esferes masculinitzades.

Mitjançant l'anàlisi de la Política Agrària Comuna (PAC) i els Plans de Desenvolupament Rural (PDR), les quals són les dues grans polítiques comunitàries i autonòmiques que tenen la capacitat de potenciar el desenvolupament rural i agrari des de la perspectiva de gènere, es fa palès que, actualment, no es reconeix la dona com a subjecte de la política pública, no es recull la seva participació de manera real i sincera ni s'incorpora la seva realitat, i, així, és impossible dur a terme polítiques rurals i agràries que realment tinguin en compte la perspectiva de gènere més enllà del text escrit.

- Generar propostes pel foment de la perspectiva de gènere en les polítiques públiques rurals

La intenció d'aquest objectiu específic ha estat generar propostes, en base als resultats extrets en la investigació, que ajudin a fomentar la perspectiva de gènere real a les polítiques públiques adreçades al món rural.

En primer lloc, és important començar a introduir en la narrativa i començar a parlar de **perspectiva feminista** en lloc de perspectiva de gènere. Parlar de perspectiva feminista passa per incloure a les dones com subjectes polítics i no només com objectes de polítiques, que si que es permet, erròniament, dins el concepte perspectiva de gènere. Actualment, en la majoria de polítiques públiques s'ha d'integrar "obligatòriament" la perspectiva de gènere, inclús quan es parla de que es pot i no es pot aplicar en el creixement d'una planta. Per tant, s'ha banalitzat en concepte i, una vegada més, el sistema patriarcal ha inclòs a la seva manera una perspectiva que hauria de parlar de les necessitats i prioritats reals de les dones.

En segon lloc, és primordial **recollir i actualitzar dades** de les necessitats, prioritats, situació de les dones al món rural i agrari, i, aquestes dades s'han de recollir tenint en compte les dones, fomentant-ne la participació i tenint-les en compte com a subjectes polítics, amb presència i agència. És prioritari seguir parlant, estudiant i incloent en les polítiques públiques la importància de les dones en el desenvolupament rural, el manteniment del territori i en la sostenibilitat de la vida, però s'ha de fer des d'una base datada i comptant amb la seva opinió. El món rural com a tal no existeix, existeixen mons rurals. No s'ha de parlar de la dona, existeixen dones variables i diferents. S'ha d'apartar aquest discurs únic i hegemònic que simplifica aquesta realitat i, per poder caminar cap aquí, és imprescindible comptar amb dades fonamentades per les pròpies dones.

En tercer lloc, s'han de **fomentar espais de participació** per les dones on es reculli la seva veu, el seu saber i la seva expertesa. Si més no, aquests espais han de canviar les estructures actuals. S'han de crear espais orgànics, on treballar però també compartir, on les dones es sentin cridades a participar, on se les escolti, que es converteixin en la seva causa. L'estructura burocràtica i capitalista patriarcal allunya les dones dels espais de participació perquè estan pensats en clau masculina. Les dones, al llarg de la vida són travessades per multiplicitat de violències sistèmiques que perpetuen les desigualtats de gènere existents. Per aquest motiu és important l'existència d'espais no-mixtes on poder parlar, sanar i entendre el per què del que està passant, per què s'empetiteixen en espais masculinitzats i, sobretot, entendre que la participació no passa per masculinitzar els lideratges femenins (cosa que actualment està passant, i un clar exemple pot ser la figura d'Angela Merkel) si no per entendre que poden participar com a dones, subjectes amb opinió, decisió i agència, sense haver d'encaixar en un món masculinitzat i patriarcal, i lluitar per desconstruir les estructures patriarcals actuals. Així doncs, és primordial començar a treballar en la línia de crear aquests espais, i això només ho podem fer fomentant la participació i implicació de les dones en els òrgans executius i en la creació de polítiques públiques.

En quart lloc, és necessari **desconstruir el sistema de cures actual**. Degut una vegada més a l'estructura patriarcal, les dones tendeixen a assumir els rols de cura familiar i relacional alhora que desenvolupen el seu treball i, aquest fet, ajuda a que costi trobar temps per poder dedicar a espais d'implicació i participació. Per poder començar a canviar estructures i poder fomentar la participació de les dones és imprescindible canviar el model de cures actual, i això només es

pot fer traient el mercat de treball del centre del sistema capitalista patriarcal per introduir-hi la importància de les cures i crear noves polítiques adreçades a nous models de cures, però això no interessa a nivell de polítiques, per això tampoc interessa la participació activa de les dones en les posicions de decisió i execució (subjectes polítics), ja que això comporta introduir una perspectiva feminista que desconstrueixi les estructures actuals i això, a nivell de recursos “no es pot permetre”.

Finalment, s’ha de **seguir visibilitzant i lluitant contra les desigualtats de gènere**. Les desigualtats de gènere existeixen a nivell general, si més no, s’accentuen quan parlem de món rural. Les dones segueixen essent un col·lectiu més vulnerable degut a les desigualtats persistents, que han de sobrepassar barreres les quals són inexistents pel gènere masculí, que necessiten apoderar-se per tirar endavant els seus projectes i que, tot i així, segueixen assumint, en la major part, les tasques de conciliació laboral i familiar enfront als homes. No és possible parlar de base per a noves realitats rurals sense tenir en compte les desigualtats de gènere existents, ja que les desigualtats tenen moltes formes, i a vegades tenen cares noves, per tant, és de vital importància parlar de desenvolupament rural des d’una perspectiva feminista que tingui en compte les desigualtats existents i les que estan per arribar.

Si des de les administracions, les polítiques públiques, les esferes masculinitzades, l’educació, el treball, etc. no es lluita per eradicar desigualtats de gènere estructurals, de sistema, tradicionals, de rols i culturals no serà possible començar a treballar per la participació real de les dones en la creació de polítiques públiques rurals (i no rurals) que permetin integrar una perspectiva feminista i que s’enfoquin, vertaderament a potenciar el desenvolupament rural.

- Vinculació de resultats a objectiu general d’investigació i hipòtesi plantejada

L’objectiu general d’investigació recau en **emmarcar la importància de la perspectiva de gènere en les polítiques públiques per al desenvolupament del món rural** i, la hipòtesi d’investigació plantejada arrel d’aquest objectiu afirma que **s’ha de treballar de manera més conscient per dotar de contingut el concepte de perspectiva de gènere en les polítiques públiques adreçades a fomentar el desenvolupament rural**.

Així doncs, a continuació, es pretén vincular el resultat extret sobre l’objectiu general d’investigació amb la conseqüent validació de la hipòtesi plantejada.

Després de l’anàlisi i exposició de resultats i les conclusions extretes dels objectius específics d’investigació és fa palesa la importància d’emmarcar correctament la perspectiva de gènere en les polítiques públiques executades per fomentar el desenvolupament rural i, no només això, si no que és imprescindible que evolucioni el concepte de perspectiva de gènere a perspectiva feminista perquè aquestes polítiques es dotin de contingut i de consciència.

L’estructura patriarcal del món rural té molt de pes i, per tant, és necessària una transformació d’aquesta estructura, però aquesta transformació ha d’anar acompanyada de polítiques rurals enfocades i materialitzades des de la perspectiva feminista i que impliquin canvis en l’estructura política del país, si no, les desigualtats es perpetuaran i fluïran a mesura que vagin passant els anys, sense tenir en compte les necessitats reals de les dones que viuen i treballen al món rural. Per tant, si aquestes iniciatives, accions, llavors de canvi no estan recolzades per polítiques i plans que realment tinguin en compte i s’executin des de la perspectiva feminista, aquest avenç

es pot veure truncat o bé esbiaixat pel sorgiment de noves desigualtats fomentades per la pròpia cultura patriarcal.

Des de la perspectiva investigadora es considera que *s'ha emmarcat correctament la importància de la perspectiva de gènere a les polítiques públiques per al desenvolupament rural* i, a més, s'ha promocionat que aquesta perspectiva de gènere vagi més enllà per poder treballar vertaderament pel canvi.

Tal i com s'ha exposat en apartats anteriors, actualment les polítiques públiques i rurals es treballen des d'una perspectiva de gènere esbiaixada. Els textos incorporen la perspectiva de gènere, però aquesta no s'aplica correctament, perquè aplicar-la i fer-ho des del feminisme significaria desconstruir l'estructura patriarcal, trencar el sistema capitalista establert i començar a pensar en les dones com subjectes actius de les polítiques públiques, cosa que implicaria un canvi estructural molt gran dins el sistema actual.

Aquestes reflexions fan palesa i verifiquen la hipòtesi plantejada en la investigació, la qual determina que ***s'ha de treballar de manera més conscient per dotar de contingut el concepte de perspectiva de gènere en les polítiques públiques adreçades a fomentar el desenvolupament rural.***

Aquest treball més conscient es necessari per aplicar polítiques rurals òptimes i passa, d'entrada, per canviar el concepte de perspectiva de gènere per perspectiva feminista, ja que el feminisme implica transformació de relacions de poder social, per entendre (com s'ha exposat anteriorment) les dones com a subjectes polítics i no objectes de polítiques, per generar dades, estadístiques i vivències de les diferents realitats rurals i de les diferents dones que resideixen, treballen o estan vinculades al món rural, per fomentar espais de participació amable on les dones puguin expressar les seves prioritats i necessitats i que aquestes es vegin reflectides en les polítiques públiques pel desenvolupament del món rural i, finalment, per potenciar el trencament de les estructures patriarcales i les desigualtats de gènere anclades i persistents i que s'accentuen quan es parla de món rural.

Si més no, des de la perspectiva investigadora s'és plenament conscient que queda un llarg camí per recórrer i per poder aplicar les diferents propostes extretes d'aquesta investigació. Un camí ple de resistències fonamentades pel sistema patriarcal, del qual cada una i un de nosaltres en portem cosits al nostre cos, en la nostra manera de fer i també de relacionar-nos. No obstant, existeixen eines per poder començar a treballar cap al canvi, de fet, ja està passant. Que les polítiques públiques actuals adreçades al desenvolupament rural no treballin des de la perspectiva feminista no significa que no existeixin dones amb ganes de participar, d'innovar, de sostindre la vida i crear projectes familiars, de negoci o de lleure al món rural.

Des d'unes dècades fins a l'actualitat, l'apoderament de les dones, el naixement de moviments feministes fonamentats, l'educació familiar, l'administració, han anat evolucionant. Potser no des de la desconstrucció de les estructures patriarcales però sí des de la intencionalitat de petits canvis que han donat un impuls al naixement de noves masculinitats, de nous models de participació, d'apoderament femení que estan traient els seus fruits i intenten avançar cap al camí proposat. Per tant, evidentment que hi ha un llarg camí per endavant i que s'han de modificar moltes estructures que fa "por" tocar-les perquè fins ara han "funcionat" des d'un sistema patriarcal, però no és impossible, però tampoc immediat. S'ha de començar per ser

conscients de la necessitat d'aquests canvis i, poc a poc, anar construint noves ruralitats que permetin fomentar el desenvolupament rural en clau feminista tant necessari pel manteniment i equilibri territorial a Catalunya.

- Noves línies d'investigació

Una vegada finalitzades les conclusions generals de la investigació queden obertes diferents línies d'investigació per poder profunditzar més en les idees extretes. Algunes d'aquestes línies d'investigació podrien ser les següents:

- La importància de la perspectiva feminista interseccional en les polítiques públiques rurals
- Importància de la perspectiva feminista interseccional per eradicar les desigualtats de gènere al món rural
- Estudis vinculats a la violència de gènere al món rural i com es tradueix en les polítiques públiques
- Estudis vinculats a la violència sistèmica i com afecta al món rural
- Estudis sobre com potenciar espais rurals on les dones es sentin cridades a participar i a lluitar per canviar les realitats actuals i les polítiques públiques rurals
- Estudis vinculats a la desconstrucció del sistema patriarcal actual i al foment de nous sistemes més equilibrats, que tinguin en compte les cures i les relacions sanes entre gèneres com a eix central del sistema

Aquestes són algunes de les idees per noves línies d'investigació que m'han sorgit al llarg del desenvolupament de la recerca però, segurament, són moltes més les possibles i necessàries de treballar per poder començar a bastir noves estructures socials, polítiques i de sistema.

6.1 Impacte social de la investigació

A continuació es descriurà el possible impacte a curt, mig i llarg termini que poden tenir els resultats i conclusions extretes de la investigació plantejada. Sa considerat innecessari elaborar una taula d'impacte ja que, el que és pretén és que les conclusions de la investigació siguin considerades des de diferents esferes i no centrat segons blocs d'objectius, ja que tant l'objectiu general, com els conseqüents objectius específics i la hipòtesis d'investigació estan estretament relacionats.

Pel que fa a **impacte social a curt termini**, es proposa poder explicar, a espais de jornades, xerrades, de caire cultural, laboral o d'interès social els resultats i conclusions extretes de la investigació per començar a generar consciència social de les desigualtats de gènere existents, actualment, a nivell de polítiques públiques enfocades al desenvolupament rural i per reivindicar la necessitat de participació de les dones en la promoció d'aquestes polítiques. Una vegada entregada la investigació tinc proposades dues jornades on explicar els resultats extrets. Una al meu poble, un poble de 200 habitants ubicat al Priorat, una de les comarques més tocades pel despoblament rural i la inexistència de serveis bàsics i una altra pel Sector Social de Dones d'Unió de Pagesos, el qual dinamitzo a nivell laboral. La meua idea és donar a conèixer a diferents entitats vinculades al món rural l'existència d'aquesta investigació i poder explicar el significat de la mateixa.

En referència a l'**impacte social a mig termini** es proposen publicar els resultats de la investigació a diferents mitjans de divulgació i revistes d'investigació social, si es considera oportú des de les mateixes, i a la vegada, començar a exposar les conclusions de la recerca a esferes considerades de més ressò i implicació amb el món rural, sent aquestes sindicats agrícoles, cooperatives, entitats que treballen pel món rural, entre d'altres. D'aquesta manera es pretén conscienciar a òrgans que tenen lloc a les diferents taules on es decideixen i es debaten les polítiques públiques adreçades al món rural, o si més no, on s'orienten els enfocaments de les mateixes.

Finalment i com a **impacte a llarg termini** es proposa, d'una banda, ampliar la investigació amb noves línies de recerca i amb més participació tant qualitativa com quantitativa per poder generar resultats extrapolables i generalitzables i, d'aquesta manera, donar a conèixer els resultats a l'administració pública, als departaments encarregats de tractar aquestes temàtiques i començar a treballar la base per la construcció d'espais amables on es fomenti la participació femenina i es comenci a entendre a les dones com a subjectes polítics; a la vegada que conscienciar als òrgans de "poder" de la importància d'integrar una perspectiva feminista real, transformadora i transversal a les polítiques públiques i sobretot a les adreçades al desenvolupament rural.

7. BIBLIOGRAFIA Y WEBGRAFIA

Aldomà, I. (2015). *Atles de la nova ruralitat. L'actualitat del món rural. Els anys de la gran crisi a la Catalunya Rural 2008-2015*. Lleida: Fundació del món rural.

Álvarez, I. (14 / abril / 2022). Perspectiva de gènere i desenvolupament rural. (M. Vicente, Entrevistador)

Álvarez, I., & Benlloch, L. (2020). *Participación política de las mujeres campesinas en el estado español*. Mundabat. Recollit de <https://drive.google.com/file/d/1jZNHXh3fWxV8dUrXW0nXBAABYRXeFfez/view>

Baylina, M. (desembre / 2020). Dones i tornada al camp: protagonistes de les noves dinàmiques rurals a Catalunya. *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*(90), 101-114.

Baylina, M., & Berg, N. G. (2010). Selling the countryside: representations of rurality in Norway and Spain. *European Urban and Regional Studies*, 3(17), 277-292.

Baylina, M., & Garcia, M. (2001). De la invisibilitat de l'agricultura ecològica: dona i gènere als estudis rurals. *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 27-55.

Baylina, M., M, V., Garcia, M., MJ, M., Porto, A., & Salamaña, I. (2019). *Género e innovación en los nuevos procesos de re-ruralización en España*. Centro de Estudios Geográficos, Finisterra.

Binimelis, R. (13 / abril / 2022). Perspectiva de gènere i desenvolupament rural. (M. Vicente, Entrevistador)

Camarero, L. (2009). *La población rural de España. De los desequilibrios a la sostenibilidad social*. La Caixa, Colección Estudios Sociales, Barcelona.

Delgado, J. (2018). *Informe España 2018. Más allá del tópico de la España vacía: una geografía de la despoblación*. Universidad Pontificia Comillas, madrid.

Documents d'anàlisi geogràfica. (1989). *Geografia i gènere*. Bellaterra.

- Economipedia. (2022). *Economipedia*. Recollit de Política Agrària Común: <https://economipedia.com/definiciones/politica-agraria-comun-pac.html>
- El Campo. Boletín de información Agraria. (1988). La mujer y la agricultura. (107).
- Fernandez, D. I. (1985). El trabajo de la mujer un un municipio rural. *Revista de estudios agrosociales*.
- Ferrando, G. (1976). Mujer y Trabajo en la sociedad Rural Española. *Revista de estudios agrosociales*(92), 7-65.
- Forsberg, G., & Stenbacka, S. (2017). Creating and challenging gendered spatialities: how space affects gender contracts. *Geografiska Annale, Sereis B, Human Geography*, 3(99), 223-237.
- Garcia, B. (2011). *Ruralidad emergente, posibilidades y retos*. Ministerio de Medio Ambiente, Medio Rural y Marino, Madrid.
- Garcia, F. (1975). *Cambio social y trabajo de la mujer en la sociedad rural española*. Comisión Nacional de Trabajo Femenino, Ministerio de Trabajo, Madrid.
- Garcia, F. (1977). *Mujer y sociedad rural. Un análisis sociológico sobre trabajo e ideología*. Madrid: Edicusa.
- Garcia, R. (1990). La división sexual del trabajo y el enfoque de género en el estudio de la agricultura de los países desarrollados. *Agricultura y Sociedad*(55), 251-276.
- Garcia, R., & Baylina, M. (2000). *El nuevo papel de la mujer en el desarrollo rural*. Vilassar de Mar: Oikos-Tau.
- Generalitat de Catalunya. (1990). *La dona pagesa catalana. Davant l'horitzó de l'any 2000*. Departament de la Presidència, Comissió interdepartamental de Promoció de la Dona, Barcelona.
- Giralt, E. (13 / 04 / 2020). Doble desconfinamiento en los pueblos por la desconexión . *La Vanguardia*.
- Gunnel, F., & Stenbacka, S. (2013). Mapping Gendered Ruralities. *European Countryside*(5), 1-20.
- Heggem, R. (2014). Diversification and re-feminisation of Norwegian farm properties. *Sociologia Ruralis*, 4(54), 439-451.
- IDESCAT. (2020). *Projeccions de població de Catalunya, 2018-2033*. Recollit de <https://www.idescat.cat/publ/?id=projm>
- Keller, J., Lloyd, S., & Bell, M. (2015). Creating and consuming the heartland: symbolic boundaries in representations of femininity and rurality in U.S. magazines. *Journal of Rural Studies*(42), 133-143.
- Little, J. (1986). Feminist perspectives in rural geography: and introduction. *Journal of Rural Studies*, 1-8.
- Little, J., & Austin, P. (1996). Women and the rural idyll. *Journal of Rural Studies*, 2(12), 101-111.
- Ministerio de Medio Ambiente y Medio Rural y Marino. (2011). *Diagnóstico de la Igualdad de Género al medio rural*. Madrid.

- Ní Fhlatharta, A., & Farrell, M. (2017). Untravelling the strands of "patriarchy" in rural innovation: A study of female innovators and their contribution to rural Connemara. *Journal of Rural Studies*(54), 15-27.
- Pallarès, M., Tulla, A., & Pallarès-Blanch, M. (2004). *Capital social i treball de les dones als pirineus. El cas de l'Alt Urgell*. Institut Català de les Dones, Barcelona.
- Porto, A., Villarino, M., Baylina, M., Garcia, M., & Salamaña, I. (2015). Formación de las mujeres, empoderamiento e innovación rural. *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*(68), 385-406.
- Ruralia. (1999). Mujeres en el medio rural. *Ruralia. Revista del món rural valencià*, 3.
- Sampedro, R. (2009). *Escuchando la voz de las mujeres. Agricultura familiar en España 2009*. Unión de Pequeños Agricultores y Ganaderos, Anuario de la Fundación de Estudios Rurales.
- Serrat, R. (10 / abril / 2022). Perspectiva de gènere i desenvolupament rural. (M. Vicente, Entrevistador)
- Taboadela, O., Maril, M., & Lamela, C. (2018). La superdiversidad migratoria en el mundo rural. *Revista Portuguesa de Geografia*, LIII(107), 87-105.
- Tulla, A., A, C., Pallarès, M., & Vera, A. (2012). Las relaciones de género en las políticas locales y en el desarrollo económico del Pirineo Catalán. *Revista Latinoamericana de Geografía y Género*, 3(2), 76-86.
- Vicente, M. (1989). Las mujeres en la agricultura europea: elementos para su estudio sociológico. *Agricultura y sociedad*(51), 205-208.
- Vidal, C. (15 / abril / 2022). Perspectiva de gènere i desenvolupament rural. (M. Vicente, Entrevistador)
- Wiest, K. (2016). *Women and migration in rural Europe. Labour Markets, representations and policies*. Londres: Palgrave Macmillan.
- Wilbur, A. (2014). Back-to-the-house? Gender, domesticity and (dis)empowerment among back-to-the-land migrants in Northern Italy. *Journal of Rural Studies*(35), 1-10.
- Woods, M. (2011). *Rural*. London: Routledge.
- Woods, M. (2016). International Migration. Agency and Regional Development in Rural Europe. *Documents d'anàlisi geogràfica*, 62(3), 569-593.
- Woods, M. (2017). *Contesting rurality. Politics in the British Countryside*. Londres: Routledge.

8. ANNEX

8.1 Model d'entrevista semi-estructurada

A continuació, es mostren les preguntes que s'han integrat en les diferents entrevistes dutes a terme:

- La introducció de la perspectiva de gènere és una realitat als estudis rurals a Catalunya i Espanya, ho he llegit en els diferents treballs publicats al respecte, però, resulta suficient integrar la paraula perspectiva de gènere als estudis rurals?
- Considereu que, actualment, les polítiques, plans, accions, adreçades al món rural apliquen la perspectiva de gènere per potenciar-ne el desenvolupament?
- Considereu que, el món rural, actualment, és un espai hostil, d'entrada, per potenciar la figura de la dona i per mantenir-la?
- Creieu que existeixen desigualtats anclades al món rural que dificulten l'accés i manteniment de la figura de la dona en aquests espais?
- Que opineu sobre la participació de les dones en òrgans organitzatius, de governança, associatius, de poder i d'execució al món rural? Creieu que hi ha menys participació per rols de gènere establerts i anclats i pel predomini de l'estructura patriarcal del món rural?
- S'està fent alguna cosa des de les diferents administracions per pal·liar aquestes desigualtats?
- Creieu que els procediments de canvi no són lineals i que les desigualtats adopten noves formes o sorgeixen noves formes de poder, i que per tant, la investigació feminista del medi rural és necessària per visibilitzar i desafiar dinàmiques de poder i per continuar polaritzant el gènere?
- De quina manera podríem començar a escalar cap al foment de la vertadera participació de les dones en la creació de polítiques rurals des de la perspectiva de gènere?

8.2 Model de qüestionari

A continuació, es mostren les preguntes que s'han integrat en el qüestionari passat a 50 persones residents al món rural:

Introducció:

Aquest qüestionari està emmarcat en un Treball de Final de Màster el qual pretén investigar sobre la importància de la perspectiva de gènere en les polítiques i accions vinculades al desenvolupament rural. Des de la perspectiva investigadora es contempla la dona com a eix vertebrador del desenvolupament rural i del re-equilibri territorial i es vol comprovar si, actualment, s'estan duent a terme polítiques, plans i accions que tinguin en compte, alhora d'executar-se, la perspectiva de gènere com a concepte fonamental per produir un impacte real que potenciï el desenvolupament rural.

1. Edat
 - a. 18 – 29 anys
 - b. 30 – 45 anys
 - c. 46 – 59 anys
 - d. 60 – 70 anys
 - e. Altres _____
2. Sexe
 - a. Dona
 - b. Home
 - c. No binari
3. Comarca de residència
 - a. _____
4. Professió actual
 - a. _____
5. Pertanys a alguna organització?
 - a. No
 - b. Si. Sindical
 - c. Si. Associació de Dones
 - d. Si. Cooperativa
 - e. Altres _____
6. En cas que pertanyis a alguna organització, t'agradaria participar o involucrar-te més?
 - a. Si
 - b. No
 - c. En cas que no, per quins motius? _____
7. Creus que pel fet de ser dona existeixen més barreres socials (o barreres que ens posem nosaltres mateixes degut al sistema patriarcal) alhora de participar en espais organitzacionals, polítics o de decisió?
 - a. Si
 - b. No
8. Consideres que la desigualtat de gènere s'accentua quan parlem de món rural?
 - a. Si
 - b. No
 - c. No ho sé
9. Com a dona, consideres que el teu treball està invisibilitzat?

- a. Si
 - b. No
10. Consideres que quan des de les administracions es fan Plans per potenciar el desenvolupament rural, es té en compte la perspectiva de gènere?
- a. Si
 - b. No
 - c. No m'havia plantejat mai aquesta pregunta
11. Com a dona, en cas que hakis plantejat crear o hakis creat un negoci vinculat al món rural o agrari, creus que el suport de les administracions és suficient i està ben enfocat?
- a. Si
 - b. No
12. Com creus que podríem començar a avançar cap a una igualtat de gènere real i cap al nostre propi empoderament individual i col·lectiu com a dones?
-